

Startup və investor arasında hüquqi körpü: Azərbaycan və ABŞ yanaşmasının müqayisəli təhlili

*Aysun Zeynalova**

Annotasiya

Innovasiya və sahibkarlıq mühitinin sürətlə inkişaf etdiyi dövrdə startaplarda hüquqi tənzimlənməsi və maliyyələşdirilməsi məsələləri aktuallıq qazanmaqdadır. Startaplar qeyri-müəyyən və dinamik şəraitdə fəaliyyət göstərdiyindən onların hüquqi statusunun dəqiq müəyyənləşdirilməsi və investorlar üçün əlverişli maliyyə mexanizmlərinin yaradılması bu sahənin davamlı inkişafı üçün vacibdir. Dünyada bu sahədə müxtəlif yanaşmalar mövcud olsa da, xüsusilə ABŞ-nin startup ekosistemində tətbiq etdiyi hüquqi alətlər və maliyyələşdirmə mexanizmləri diqqət çəkir. Azərbaycanda isə startup mühitinin formalaşmasına baxmayaraq, onun hüquqi və maliyyə çərçivəsi tam yetkinləşməmişdir. Buna görə də, məqalədə ABŞ və Azərbaycan təcrübələri müqayisəli yanaşma ilə araşdırılaraq, startaplarda hüquqi statusu, dövlət dəstəyi və investisiya mexanizmləri təhlil edilir. Bundan əlavə, Azərbaycanın mövcud qanunvericiliyindəki boşluqlar nəzərdən keçirilərək, beynəlxalq təcrübəyə əsaslanan hüquqi və institusional islahat təklifləri irəli sürülür.

Abstract

In an era of rapidly evolving innovation and entrepreneurship, the legal regulation and financing of startups have become increasingly relevant. Given that startups operate in uncertain and dynamic environments, it is crucial to establish a clear legal framework defining their status and to develop financial mechanisms that facilitate investment. While various approaches to startup regulation exist globally, the legal instruments and financing models implemented within the U.S. startup ecosystem stand out as particularly noteworthy. In Azerbaijan, despite the emergence of a startup ecosystem, its legal and financial framework remains underdeveloped. Therefore, this article adopts a comparative approach to analyse the regulatory frameworks, government support mechanisms, and investment models for startups in the U.S. and Azerbaijan. Furthermore, existing gaps in Azerbaijan's legislation are examined, and legal and institutional reform proposals based on international best practices are put forward.

MÜNDƏRİCAT

Giriş.....	74
I. Startup nədir?	75
II. Tətbiq olunan maliyyə alətləri – konvertasiya edilən veksellər, “SAFE” və “KISS” müqavilələri	77
III. ABŞ-də startaplara tətbiq edilən güzəştlər və məhdudiyyətlər.....	83
A. BSA-ın yaratdığı məhdudiyyətlər	84
B. Məhdudiyyətlərin istisnası – mövcud startup tənzimləmələri.....	85

* Bakı Dövlət Universiteti, Hüquq fakültəsinin 2023-cü il bakalavr məzunu.

IV. Startapların AR qanunvericiliyi çərçivəsində tənzimlənməsi	88
V. Azərbaycan Respublikasının startapların inkişafını məhdudlaşdıran hüquqi normaları	92
A. Yerli investor-xarici startap məsələləri	92
B. Xarici investor-yerli startap məsələləri.....	96
Nəticə.....	100

Giriş

Müasir iqtisadi sistemlərdə innovasiya və texnologiya əsaslı inkişaf getdikcə daha mühüm rol oynayır. Qlobal miqyasda startapların artan rolu iqtisadi inkişafa töhfə verməklə yanaşı, müxtəlif sahələrdə innovasiyaları təşviq edir və iş yerlərinin yaradılması ilə məşğulluq artımını da təmin edir.¹

Startaplar rəqəmsal tendensiyalara meyilli təbiətləri ilə ənənəvi biznes modellərindən fərqlənirlər.² Belə ki, müasir startaplara daha çox süni intellekt, proqram təminatı, biotexnologiya, elektron ticarət, onlayn ödəniş platformaları və s. sahələrdə rast gəlmək mümkündür. Nəticədə, startap ekosistemləri rəqəmsal iqtisadiyyatın ayrılmaz hissəsinə çevrilərək, biznes mühitində çevikliyin və risk qəbulunun yeni standartlarını müəyyənləşdirir.

Startapların uğurlu inkişafı təkə yeni ideya və texnologiyalarla deyil, onların hüquqi çərçivədə kommersionlaşdırılması və texnoloji transformasiyası ilə də bağlıdır. Buna görə də dövlətlər hüquqi və iqtisadi maneələri aradan qaldırmaq üçün müxtəlif mexanizmlər tətbiq edir.³ Qlobal rəqabətin artdığı şəraitdə sosial-iqtisadi dayanıqlılığı gücləndirən dövlət tənzimləmələri zəruri hesab olunur.⁴

Azərbaycanda da bu istiqamətdə sosial-iqtisadi strategiyalar və qanunvericilik aktları mövcuddur, lakin hüquqi və praktiki yanaşmaların yetkin olmaması startapların inkişafına əngəl yaradır. Xüsusilə ABŞ-də formalaşmış maliyyə və hüquqi mexanizmlərin ölkəmizdə tam tətbiq edilməməsi bu sahədəki təşəbbüslərin ləngiməsinə və potensial iqtisadi faydaların itirilməsinə səbəb olur.

Məqalənin əsas məqsədi startapların hüquqi tənzimlənməsi və maliyyələşdirilməsi sahəsində mövcud çətinlikləri araşdırmaq, xüsusilə investisiya proseslərinin hüquqi aspektlərini və maliyyə alətlərinin tətbiqini təhlil etməkdir. Beləliklə, məqalənin birinci hissəsində startap anlayışına izah veriləcək, habelə beynəlxalq sferada və ölkəmizdə startapların keçdiyi yoldan

¹ How Startups Benefit The Economy (2012), <https://carnegie3.org.za/how-startups-benefit-the-economy/> (son baxış 25 aprel 2025).

² Vüsal Qasımlı və digərləri, *Innovasiya və Sahibkarlıq: Startap Ekosistemi*, 113 (2023).

³ Yenə orada, 212.

⁴ Yenə orada.

qısa şəkildə bəhs olunacaqdır. İkinci hissədə startapların maliyyələşdirilməsi üçün tarixən istifadə edilərək inkişaf yolu keçmiş maliyyə alətləri və müqavilələrə toxunulacaqdır. Daha sonra dünyanın startap mərkəzlərindən biri sayılan ABŞ-də startaplara tətbiq olunan güzəştlər, qanunvericilik aktları və digər aidiyyəti hüquqi tənzimləmələr barədə danışılacaq, belə hüquqi tənzimləmələrin Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə nümunəvi tətbiqinə dair təkliflər qeyd ediləcəkdir.

Sonuncu hissədə isə Azərbaycan Respublikasında startap ekosistemini əhatə edən konkret hüquqi tənzimləmələr və onların əhatə dairəsi, eləcə də normaların tətbiqinin startaplara yaratdığı maneə və məhdudiyyətlərdən bəhs ediləcəkdir. Məqalədə belə maneələr kimi ölkəmizdə maliyyə alətləri və müqavilələrdən istifadənin məhdud yayılması, habelə startaplara investisiyanın həyata keçirilməsində qarşılaşılan hüquqi məhdudiyyətlər tədqiq olunacaq, bu problemlərin konkret həll yolları göstəriləcəkdir.

I. Startap nədir?

Startaplara sahibkarlar tərəfindən qurulan və şirkətin inkişafı üçün innovativ ideyalarla zəruri resursları bir araya gətirən yeni təsis edilmiş biznes kimi anlayış verilə bilər.⁵ Eyni zamanda startaplara unikal məhsul və ya xidmət hazırlamaq, onu bazara çıxarmaq və müştəriləri həmin məhsul və xidmətlərdən istifadənin vacib olmasına inandırmaq üçün yaradılmış şirkət və ya layihələr kimi də tərif edilir.⁶ Ənənəvi bizneslərdən fərqli olaraq startaplar ölçüsünə, fəaliyyət sahəsinə və ya sənayesinə görə deyil, innovasiyaya və yeni dəyər yaratmağa verdiyi üstünlüklə müəyyən edilir. Bu innovasiya elmi kəşflər, yeni biznes modelləri və ya mövcud texnologiyaların fərqli tətbiqi şəklində özünü göstərə bilər. Startapları digərlərindən fərqləndirən əsas cəhət onların yüksək qeyri-müəyyənlik şəraitində fəaliyyət göstərməsidir ki, bu da onların uğurunun proqnozlaşdırılan icradan daha çox çevikliyə əsaslanmasını tələb edir.⁷

Azərbaycanda isə startap ekosisteminin inkişafı 2012-ci ildən sonrakı dövrü əhatə edir. Sözügedən dövr Azərbaycanda innovativ fəaliyyətlərin formalaşması və inkişafı baxımından xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Belə ki, ölkədə yüzlərlə startapın formalaşması, hətta onlarla startapın qlobal bazarda tanınması da bu dövrdə baş vermişdir.⁸

Qanunvericiliyimizdə startapların tərifinə Vergi Məcəlləsində rast gəlinir. Belə ki, Məcəllənin 13.2.80-ci maddəsinə əsasən, *startap – innovativ təşəbbüsə əsaslanaraq həyata keçirilən, müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi*

⁵ Boyoung Kim et al., *Critical Success Factors of a Design Startup Business*, 10 Sustainability (2018). Burada bax: <https://doi.org/10.3390/su10092981> (son baxış 25 aprel 2025).

⁶ Qasımlı və digərləri, yuxarıda istinad 2, 112.

⁷ Eric Ries, *The Lean Startup: How Today's Entrepreneurs Use Continuous Innovation to Create Radically Successful Businesses*, § 1 (2011).

⁸ Yuxarıda istinad 2, 236.

orqan (qurum) tərəfindən müəyyən edilmiş meyarlara cavab verən və mikro, kiçik və orta sahibkarlığın inkişafını dəstəkləyən müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) tərəfindən "Startup" şəhadətnaməsi verilmiş şəxslərin həyata keçirdiyi sahibkarlıq fəaliyyətidir.⁹ Qeyd edilən maddədə adıçəkilən müvafiq icra hakimiyyəti orqanı qismində isə Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyi (bundan sonra "Agentlik") nəzərdə tutulmuşdur.

Müasir dünyada biznes sahəsinin əhəmiyyətli qollarından biri olan startap terminologiyada ilk dəfə innovativ və texnologiya yönümlü şirkətləri təsvir etmək üçün 1960-1970-ci illərdə istifadə olunmağa başlanıb.¹⁰ İlk "startap" sözünün vurğulanması da 1976-cı ildə "Forbes" tərəfindən dərc edilmiş məqaləyə təsadüf edir.¹¹ Bununla belə, startapların ilkin formalarına artıq XX əsrin əvvəllərində ayrı-ayrı iş adamlarının sürətlə genişlənən və yüksək qazanc gətirən müəssisələr yaratmağa başlaması ilə rast gəlinirdi. Müasir dövrdə isə süni intellekt proqramlarından tutmuş onlayn otel rezervasiyalarına, müxtəlif şirkətlərin rəqəmsal səhifələrindəki çatbotlara qədər bir çox layihə ilkin mərhələdə startap kimi meydana çıxmış və yeni texnologiyaları insanların istifadəsinə təqdim etmişdir.

Startapların inkişafı üçün əlverişli hüquqi mühitin yaradılması istənilən ölkənin iqtisadi tərəqqisi baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Startap ekosisteminin yaratdığı imkanlar sayəsində ölkədə şirkətlərin böyümək və inkişaf yolu açıq olur, bu da öz növbəsində iqtisadi və texnoloji inkişafı sürətləndirir. Startap sahəsindəki ilk sahibkarlıq tənzimləmələri 1990-cı illərin əvvəllərində Finlandiya, Niderland və Şotlandiya kimi ölkələrdə meydana gəlib. Belə bir sahənin aktuallaşması nəticəsində bir çox ölkə xüsusi olaraq startaplara yönəlmiş yeni hüquqi tədbirlər tətbiq etsə də, bu tədbirlərin əhatə dairəsi təbii olaraq məhdud idi və startaplarla bağlı bütün məsələləri tam şəkildə əhatə etmirdi. Sonrakı illərdə Avropa, Amerika və Asiya ölkələri də startap layihələrini dəstəkləyən tənzimləmələr tətbiq etdilər. 2004-cü ildə Fransa gənc innovativ şirkətlər (*Jeunes Entreprises Innovantes*) üçün vergi güzəşti təqdim etdi və startap yaratmaq potensialı olan şirkətləri dəstəkləmək üçün "ad hoc" proqramlar təklif etdi. ABŞ-də isə "Startup America" təşəbbüsü çərçivəsində, federal hökumət tərəfindən sahibkarlığa yönəlik hüquqi tənzimləmə tədbirləri həyata keçirilirdi. Startap sahəsində tənzimləməni həyata keçirən dövlətlərə Hindistan, İsrail və bir sıra Asiya ölkələri də qoşuldu ki, onların strategiyaları klassik sahibkarlığın hüquqi tənzimləməsi çərçivəsinə uyğun tədbirlərin, proqramların və qanunvericilikdəki dəyişikliklərin birləşməsinə əhatə edirdi.¹²

⁹ Azərbaycan Respublikası Vergi Məcəlləsi, mad. 13.80 (2000).

¹⁰ Amar Bhidé, *The Origin and Evolution of New Businesses*, 149 (1999).

¹¹ Rui Pedro Campos Magalhães, *What is a Startup? A Scoping Review on How the Literature Defines Startup*, 9 (2019).

¹² Yenə orada.

Startapların miqrasiyası yenilik və inkişaf gətirməklə yanaşı, maliyyə cəlbini də daim özündə saxlayır. Startap şirkətləri adətən fəaliyyətlərinə yüksək xərclərlə və məhdud gəlirlə başladığından, risk sərmayədarları (venture capitalists) kimi müxtəlif mənbələrdən kapital cəlb edirlər.¹³ Məsələnin ilkin mərhələsini təşkil edən investisiya məbləğinin startapın təsisçisinə ötürülməsi, maliyyələşdirmə alətləri, şirkət və investorun hüquq və vəzifələri, eləcə də onların qarşısında duran məhdudiyyətlər və şərtlər kimi mühüm məsələləri əhatə edir. Növbəti başlıqda startapların inkişafı ilə paralel olaraq formalaşan və investorla təsisçi arasında hüquqi münasibətlərin əsasını təşkil edən maliyyələşdirmə alətlərindən bəhs ediləcəkdir.

II. Tətbiq olunan maliyyə alətləri – konvertasiya edilən veksellər, “SAFE” və “KISS” müqavilələri

Maliyyə dəstəyi startapın inkişafı üçün yanacaq rolunda çıxış edir. Startap ekosisteminin təkamülünün ilkin dövrlərində kapital cəlb etmək məqsədilə startap yaradıcıları müxtəlif üsullara müraciət edirdilər. Zamanla startapların ilkin mərhələləri üçün konkret maliyyə alətləri formalaşmağa başladı ki, bunları da yaranma ardıcılığına, ehtiva etdikləri şərtlərə və tərəflər üçün səmərəlilik dərəcəsinə görə qruplaşdırmaq olar: konvertasiya edilən borclar, veksellər, “SAFE” (Simple Agreement for Future Equity) və “KISS” (Keep It Simple Security) müqavilələri. Bu alətlər şirkətin qiymətləndirilməsini təxirə salmağa və investisiyaları minimal hüquqi və əməliyyat xərcləri ilə strukturlaşdırmağa imkan verir.

Startapların inkişafı zamanı keçdikləri maliyyələşmə mərhələləri onların texniki hazırlıq səviyyəsinə, bazar mövqeyinə və böyümə hədəflərinə uyğun olaraq inkişaf edir. “Pre-seed” mərhələsi ilkin mərhələ hesab edilir və əsas məqsəd ideyanın formalaşdırılması, ilkin bazar araşdırmasının aparılması və məhsulun prototipinin hazırlanmasıdır. Bu mərhələdə sərmayə qoyuluşu adətən təsisçilər, yaxın çevrə və fərdi investorlar tərəfindən təmin edilir, habelə məbləğ 250 000 ABŞ dollarına qədər çata bilər. “Seed” mərhələsində isə məhsulun ilkin versiyasının (Minimum Viable Product – MVP) hazırlanması və müştəri bazasının yoxlanılması əsas prioritet hesab edilir. Bu mərhələdə yalnız “mələk investorlar” deyil, həm də risk fondu vasitəsilə 500 000 – 3 milyon ABŞ dolları həcmində maddi resursun təmin edilməsi mümkündür.¹⁴ Şirkətin ilkin maliyyələşməsinin təşkil edildiyi bu mərhələlərdə əsasən məqalədə qeyd ediləcək olan “SAFE” və “KISS” müqavilələrindən, eləcə də konvertasiya edilən veksellərdən istifadə edilir.

¹³ What Startup Is and What’s Involved in Getting One Off the Ground (2024), <https://www.investopedia.com/terms/s/startup.asp> (son baxış 25 aprel 2025).

¹⁴ Lyazzat Sembiyeva et al., *Current Status and Prospects for the Development of Venture Financing*, 3 Reports of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan 235, 240 (2020).

“Pre-seed” və “seed” mərhələlərində artıq öz effektivliyini nümayiş etdirə bilmiş, lakin layihəni daha da inkişaf etdirmək və mənfəəti artırmaq üçün vəsaiti olmayan şirkətlər iştirak edir. Böyümə mərhələsində olan şirkətlər “Series A”, “B” və ya “C” mərhələlərində investisiya cəlb edə və hər birində əhəmiyyətli həcmdə kapital əldə edə bilər. Belə ki, “Series A” mərhələsində investisiya məbləğləri adətən 5–10 milyon dollar, “Series B” mərhələsində 10–20 milyon dollar, “Series C” mərhələsində isə orta hesabla 100 milyon dollar və ya daha çox ola bilər. Bu mərhələlərin hər birində toplanan vəsaitlər müştəri bazasının və əhatə dairəsinin genişləndirilməsi, həmçinin yeni bazarlara çıxışın təmin edilməsi üçün istifadə olunur.¹⁵ Qeyd edilən mərhələlərdə kapital qoyuluşu üçün isə “Convertible preferred stock”, “Preferred Shares” adlanan mürəkkəb formalı razılaşmalardan və ya bu raundlarda az rast gəlinə də “SAFE” müqavilələri kimi maliyyə alətlərindən istifadə edilir.¹⁶

İlkin startap mühitinin formalaşmağa başladığı dövrdə istifadə edilən maliyyə aləti konvertasiya edilən borclar idi. Həmin borcların əsaslandığı razılaşmaya əsasən, investor startap layihəsinin həyata keçirən şəxsə borc verməyi öz öhdəsinə götürür və qarşılığında gələcəkdə layihənin uğurlu olması nəticəsində şirkətin səhmlərinə sahib olur. Başqa sözlə, investor layihə təsisçisinə verdiyi borcu gələcəkdə uğurlu startapın səhmlərinə çevirərək mənfəət əldə edir. Həmçinin bu razılaşma borc pulun miqdarı və konvertasiya şərtlərini, eləcə də hər bir səhmin qiymətini müəyyən edir.¹⁷ Startapçılar bu yolla öz dost və ailələrindən, daha çox “mələk qruplar”¹⁸ adı ilə rast gəldiyimiz qruplardan vəsait cəlb edirdilər.¹⁹ Qeyd edilən maliyyələşdirmə üsulu bəzi cəhətlərinə görə riskli hesab edilirdi. Yuxarıda göstəriləyi kimi konvertasiya edilən borcların meydana çıxması əvvəlki dövrlərə təsadüf edir və ilkin maliyyə aləti rolu oynayır, təkmil struktur və şərtlərə malik deyildi. Belə ki, konvertasiya edilən borclara dair razılaşma borc müqaviləsi şəklində tərtib edilirdi. Yeni yaranan şirkətlər uğursuz

¹⁵ Yenə orada.

¹⁶ What Is Series Funding A, B, and C? (2024), <https://www.investopedia.com/articles/personal-finance/102015/series-b-c-funding-what-it-all-means-and-how-it-works.asp> (son baxış 25 aprel 2025); Series B Financing: Definition, Examples, and Funding Sources (2021), <https://www.investopedia.com/terms/s/series-b-financing.asp> (son baxış 25 aprel 2025).

¹⁷ BDC Glossary, Convertible debt, <https://www.bdc.ca/en/articles-tools/entrepreneur-toolkit/templates-business-guides/glossary/convertible-debt> (son baxış 25 aprel 2025).

¹⁸ “Mələk qruplar” a gəldikdə isə brokerlər, satıcılar və ya investisiya məsləhətçilərindən ibarət investorlar qrupu başa düşülür və bu qrupa üzv şəxslər mütəmadi görüşlər keçirir, investisiya qoyuluşları barəsində müzakirələr aparır və qərarlar qəbul edir, həmçinin erkən mərhələdə olan şirkətlərə kapital yatırmağa maraqlıdırlar.

¹⁹ Penn Carey Law School, *Convertible Notes Overview*, [i]. Burada bax: <https://www.law.upenn.edu/clinic/entrepreneurship/startupkit/convertible-note.pdf> (son baxış 25 aprel 2025).

olduqları halda maddi cəhətdən zəif olduqlarına görə investorlarına borclu qalır, borclarını ödəyə bilmədikdə müflis ola bilirdi.²⁰ Bunlarla yanaşı, startap mühiti inkişaf etdikcə vasitə rolu oynayan maliyyə alətinin təkmilləşməsi də istisna deyildi. Nəticədə, konvertasiya edilən borcdan bir neçə imtiyazı eyni razılaşmada cəmləşdirən yeni maliyyə aləti - konvertasiya edilən veksellər meydana çıxdı.²¹ Həm konvertasiya edilən borcların, həm də veksellərin oxşar cəhətini isə hər ikisinin borc aləti olması təşkil edirdi.

1980-ci və 1990-cı illərdə texnologiyaya dair startapları maliyyələşdirmək istəyən investorların bir hissəsinin seçimi konvertasiya edilən veksellərdən yana olsa da, 2000-ci illərin ortalarında startap yaratma xərclərinin azalması nəticəsində bu maliyyələşmə aləti daha da təkmilləşirdi. Xüsusilə də konvertasiya edilən veksellərdən texnologiya şirkətlərinə ilkin mərhələdə edilən investisiyada istifadə edilirdi. Üstünlüyün veksellərə verilməsi qismən onun sənədləşmə xərclərinin az olması ilə əlaqədar olsa da, digər səbəblər kimi konvertasiya edilən veksellərin 3 əsas yeni imtiyazı çıxış edirdi – yetkinlik tarixi, faizlər və üstün səhmlər.²²

Yuxarıda da vurğulandığı kimi konvertasiya edilən veksellər özündə bir-biri ilə vəhdətdə olan 3 şərti ehtiva edir. Bu şərtlərdən birincisi yetkinlik tarixi ilə bağlıdır. Xarici mənbələrdə “maturity date” kimi təqdim olunan bu şərt borcun verilməsindən sonra müəyyən zaman aralığında (adətən 18 və ya 24 ay ərzində) müəyyən edilir və razılaşmanın qüvvədə qalma dövrü kimi qəbul edilirdi. Müvafiq müddət başa çatdıqda veksəl avtomatik şəkildə şirkətin səhmlərinə konvertasiya olunur, əgər göstərilən müddət ərzində bu baş verməzsə, borcun investora geri qaytarılması nəzərdə tutulurdu.²³

İkinci şərt kimi investisiya edilmiş məbləğin üzərinə hesablanan *faizlər* çıxış edirdi. Bu şərt bir növ dividend xarakteri daşıyır, faizlər sabit dərəcədə ilkin investisiya məbləğinə hesablanmağa davam edirdi. Faiz və maliyyə periodu isə tərəflərin öz istəyindən asılı olaraq müəyyən edilirdi. Nəticədə, yetkinlik tarixinin uzanması investora daha çox faiz gəliri, investisiya subyektinə isə vaxt qazandırır. Məsələn, şərti olaraq tərəflər 10 000 dollarlıq investisiya qarşılığında əsas məbləğə hesablanan 8% ödəniş barədə razılığa gəlirlər və investor müddətin sonunda borc verdiyi məbləğə hesablanan 8%, yəni 800 dolları da əldə etmiş olur.

²⁰ Brad Feld, Jason Mendelson, *Be Smarter Than Your Lawyer and Venture Capitalist*, *Venture Deals*, 120-121 (2016).

²¹ John F. Coyle & Joseph M. Green, *The SAFE, the KISS, and the Note: A Survey of Startup Seed Financing Contracts*, 103 *Minnesota Law Review* 101, 103-104 (2018).

²² Yenə orada.

²³ SAFE Note and Convertible Note: The Differences (2024),

<https://www.growthlabfinancial.com/safe-note-vs-convertible-note-the-differences> (son baxış 25 aprel 2025).

Üçüncü və sonuncu əsas şərt isə investorun digər səhmdarlara nisbətən müəyyən üstünlüklərə malik olması idi.²⁴ Həmin üstünlük şirkətin səhmlərinin alınmasında investora verilən endirim faizləridir ki, endirimlər 15%-dən başlayaraq 25%-dək qalxa bilirdi. Məsələn, yeni investorlar müvafiq şirkətin hər səhmi üçün 1 dollar ödəyirlər. Belə olan halda, vekselinin 20% endirimi olan investor hər səhm üçün 0.8 dollar ödəyəcəkdir. Başqa sözlə desək, veksəl sahibi 100 000 dollar qarşılığında 125 000 səhm əldə etdiyi halda, yeni investorlar eyni məbləğlə yalnız 100 000 səhm əldə edəcəklər.²⁵

Bununla belə, veksellərin bütün müsbət cəhətləri ilə yanaşı bir sıra mənfi cəhətləri də var idi ki, həmin mənfi cəhətlər hər iki tərəfi yeni razılaşma forması axtarmağa sövq edirdi. Bunlardan biri startapın razılaşmada göstərilən yetkinlik tarixinə çatdığı mərhələdə kapital cəlb edə bilməməsi ilə bağlıdır. Veksəl borc aləti olduğu üçün investisiya edilən məbləğ borc olaraq qalmağa davam edir, qaytarılması tələb edildikdə isə maliyyə cəhətdən zəif olan şirkətlərin müflisləşməsinə gətirib çıxarırdı.²⁶ Məsələn, ilkin maliyyələşmə mərhələsində investor startapa 2 il müddət (yetkinlik tarixi) və 1 000 000 \$ hədəf məbləğ (*müddətin sonuna qədər startapın cəlb etməli olduğu pul məbləği. Bu məbləğin toplanması mərhələnin sonunda investisiyanı səhmə çevirir*) şərtləri ilə 200 000 \$ kapital qoyur. Müddət sona çatdıqda startap cəmi 500 000 \$ investisiya cəlb edə bilir və hədəfə çatmadığından konvertasiya baş vermir. Nəticədə, şirkətlər investorlara borclu qalır və ya daha ağır şərtlərlə (səhmlərdə əlavə endirim və s.) yeni razılığa gəlməli olurdular.

Digər bir mənfi cəhət də əvvəlki abzasda nümunə gətirilmiş səhmlərin qiyməti ilə bağlıdır. Şirkət maliyyələşmənin sonrakı mərhələlərində səhmlərin qiymətini qaldırdıqda ilkin mərhələdə kapital qoyan investorlar yeni investorlardan fərqli olaraq əvvəlki qiymətə səhm əldə edə bilir, nəticədə eyni vəsait qarşılığında yeni investorlardan çox səhmə sahib olurdular.²⁷ Eyni məbləğ qarşılığında daha az səhmin əldə edilməsi və şirkətin səhmlərinin qeyri-bərabər şəkildə bölüşdürülməsi yeni investorlar üçün balansızlığa səbəb olur, onlar üçün şirkətə investisiya qoyuluşunun cəlb ediciliyini azaldırdı.²⁸ Beynəlxalq praktikaya əsasən, razılaşmanın bir parçası olan və investisiya məbləğinə hesablanan faiz ödənişləri startap şirkətlərinə

²⁴ Yuxarıda istinad 19, 2 (Term Sheet).

²⁵ Yenə orada.

²⁶ For Founders Raising Capital: Thinking Through the Implications of Convertible Notes (2018), <https://www.toptal.com/finance/startup-funding-consultants/convertible-note> (son baxış 25 aprel 2025).

²⁷ The advantages and disadvantages of convertible notes (2025), <https://fastercapital.com/content/The-advantages-and-disadvantages-of-convertible-notes.html> (son baxış 25 aprel 2025).

²⁸ Brenton Twitchell, For Attorneys Advising a New Tech Startup: An Introduction to Convertible Notes, What They Are and Why You Should Consider Using Them, 1 (2015), <https://www.ryanswansonlaw.com/wp-content/uploads/2016/06/Intro-to-Convertible-Notes.pdf> (son baxış 25 aprel 2025).

banklardan götürülən kreditin ödəniş faizindən baha başa gəlirdi və bu da qeyd edilən maliyyə alətinin şirkətlərə mənfəət təsir edən yanlarından idi.²⁹

Borc aləti funksiyasını yerinə yetirən veksellər yuxarıda qeyd edilən mənfəət və çatışmayan tərəflərinə görə səmərəsiz hesab olunurdu, həmçinin şirkətlər üçün də müflisləşmə riskini daşdığından səmərəsiz idi. Beləliklə, startapların ilkin mərhələlərində kapital toplamaq məqsədilə istifadə olunan maliyyələşmə alətlərindən biri kimi "SAFE" (Simple Agreement for Future Equity) müqavilələri meydana çıxdı.³⁰ Sözügedən müqavilə ilk dəfə 2013-cü ildə Amerika startap akseleratoru³¹ "Y Combinator" tərəfindən təqdim edilmişdir.³² Hal-hazırda isə "SAFE" və ona oxşar müqavilələrdən bir çox yurisdiksiyalarda istifadə olunur.³³ Bu cür maliyyə aləti beynəlxalq səviyyədə konvertasiya edilən veksellərə nisbətən daha sahibkar dostu bir alternativ kimi qəbul edilir. Konvertasiya edilən veksellər və "SAFE" müqavilələri mahiyyətcə oxşar olsa da, standart müqavilə forması və konkret müddəaları olan "SAFE" hər iki tərəf üçün daha əlverişli hesab olunur. "SAFE" əsasında ilkin mərhələdə olan startap qiymətləndirmə və ya emissiya təyin etmədən vəsait cəlb edir, investor isə sərmayə qoyuluşu edir, müqavilədə əvvəlcədən müəyyən edilmiş hadisənin baş verməsi nəticəsində isə onun sərmayəsi səhmə çevrilir.³⁴ Qeyd edilən fərqi anlaşılmaması üçün qiymətləndirmə və emissiya təyin edilməməsinin mahiyyətini vurğulamaq zəruridir. Belə ki, qiymətləndirmə bir startapın bazar dəyərinin müəyyən edilməsi, emissiya isə şirkət tərəfindən səhmlərin buraxılması prosesidir. Qiymətləndirmə və ya emissiyanın təyin edilməsi şirkətin gəliri, bazar payı və proqnozlara əsaslanır. İlkin mərhələdə olan şirkətlər isə bu xüsusiyyətlərə hələ malik olmadığından qeyd edilən proses onlara çətin gəlir. "SAFE" modelinin tətbiqi sayəsində şirkət başlanğıcda dəyər təyin etmədən və səhm buraxılışını həyata keçirmədən vəsait cəlb edə bilər. Sözügedən maliyyə alətinin bu xüsusiyyəti onu veksellərdən fərqləndirir və borc xarakteri daşımaqdan uzaqlaşdırır. Digər bir üstünlük isə "interest rate", yəni investisiya məbləğinə hesablanan faizlər şərtinin aradan qalxmasıdır. Konvertasiya edilən veksellərə məxsus sərmayəyə faizlərin hesablanaraq investora ödənilməsi şərtinin mövcud olmaması şirkətlərin maliyyə yükünü azaltdığından onları SAFE-ə bir addım da yaxın edir. Bu razılaşmanı borc müqaviləsindən və vekseldən fərqləndirən sonuncu əsas məqsəd isə "yetkinlik tarixi"ni malik olmamasıdır. SAFE-ə

²⁹ KPMG, *Interpreting Convertible Notes*, 7 (2023).

³⁰ Jeff Perry et al., *SAFEs as (New) Financing Instruments*, 23 *Business Law International* 249, 249 (2022).

³¹ Startaplara sürətli inkişaf üçün mentorluq, maliyyə və şəbəkələşmə imkanı təqdim edən intensiv proqramdır.

³² Perry, yuxarıda istinad 30.

³³ Yenə orada.

³⁴ *Simple Agreement for Future Equity (SAFE): Definition, Benefits, and Risks* (2025), <https://www.investopedia.com/simple-agreement-for-future-equity-8414773> (son baxış 25 aprel 2025).

əsasən, investisiya edilən məbləğ müqavilədə razılaşdırılmış hadisənin baş verməsi (raund³⁵ üçün hədəf məbləğin toplanması, startapın başqa bir şirkətə satılması və s.) ilə səhmə konvertasiya edilir. Razılaşdırılmış hadisə baş vermədikdə münasibət açıq qalır, çünki "SAFE" borc hesab edilmədiyindən şirkətin onu geri qaytarmaq öhdəliyi yoxdur.³⁶ Yəni investor üçün ya razılaşdırılmış hadisə baş verir və sərmayə səhmə çevrilir, ya da investor hadisənin baş verməsini qeyri-müəyyən müddət ərzində gözləməyə davam edir. Hadisənin baş verməməsi nəticəsində kapitalın itirilməsi isə investorların münasibətlərin əvvəlində razılaşdıqları şərt idi. İnvestorların "SAFE" müqavilələrindən yana olmasının əsas səbəbi isə bu maliyyətinin sadə struktura sahib olması və az xərclərlə başa gəlməsi idi.³⁷ "SAFE" həqiqi səhmlərə investisiya kimi qəbul edilir və "Y Combinator" tərəfindən irəli sürülən standartlaşdırılmış formalar geniş istifadə olunaraq şirkətlərə investorlar tərəfindən daha ucuz və səmərəli şəkildə kapital toplamağa imkan verir.³⁸

Məqalənin indiyə qədərki hissəsində artıq geniş yayılan maliyyə alətlərindən danışılarsa da, xronoloji olaraq sonuncu, yəni 2014-cü ildə 500 Startup şirkəti tərəfindən irəli sürülmüş "KISS" (Keep It Simple Security) modelini də vurğulamaq lazımdır.³⁹ Bəzən şirkətlər uzun çəkən danışıqlara girmək istəmir, qısa müddətdə və aşağı dəyərdə maliyyə cəlb etmək istəyirlər. Bu zaman "KISS" onların köməyinə çatır.⁴⁰ Bəziləri "KISS"-i "SAFE" və veksellərin hibridi adlandırırlar. Buna səbəb isə "KISS" müqavilələrinin həm SAFE, həm də veksellərin xüsusiyyətlərinə malik olmasıdır. Belə ki, bu forma SAFE-də olduğu kimi investorlardan birbaşa kapital toplamağa kömək edə və ya veksellərdə olduğu kimi yetkinlik tarixi, faiz və s. şərtləri özündə ehtiva edə bilər. Eləcə də, həm KISS, həm də "SAFE" tərəflər arasında müəyyən olmuş gələcəkdəki bir hadisə əsasında səhmlərə çevrilir, hər iki alət sadə quruluşuna görə az vaxt ərzində kapital cəlb etməyə imkan verir. Qeyd edilənlər KISS-in fərqi ilk baxışdan aydınlaşdırmağa imkan verməsə də, onun əsas cəhəti digər iki formanın xüsusiyyətlərini birləşdirməsi və nəticədə daha sadə struktura malik olmasıdır. "KISS" müqaviləsinin veksellərin və SAFE-in hansı şərtlərini özündə ehtiva edəcəyi isə tərəflərin mülahizələrinə uyğun müəyyən edilərək razılaşmada öz əksini tapır. Beləliklə, sadə razılaşma ilə maraqlarını təmin etmək istəyən tərəflər

³⁵ Startapın böyüməsi və inkişafı üçün investorlar tərəfindən kapital cəlb etdiyi müəyyən maliyyələşdirmə mərhələsidir. Məsələn, Pre-Seed, Seed, Series A, B və s.

³⁶ Coyle & Green, yuxarıda istinad 21, 105.

³⁷ Yuxarıda istinad 30, 250.

³⁸ Yenə orada, 249.

³⁹ SAFE vs. KISS: Key Differences. What's Best For Your Startup? (2022), <https://sharpsheets.io/blog/safe-vs-kiss-key-differences/> (son baxış 25 aprel 2025).

⁴⁰ KISS or Keep It Simple Security Convertible Note Calculator (2020), <https://eqvista.com/kiss-or-keep-it-simple-security-convertible-note-calculator/> (son baxış 25 aprel 2025).

uzun çəkən danışıqlara girmədən “KISS” vasitəsilə 1-2 səhifəlik razılaşmanı bağlayırlar.⁴¹

Qeyd edilənlərdən göründüyü kimi, müxtəlif dövrlər ərzində startapların maliyyələşdirilməsi sahəsində bir sıra maliyyə alətləri formalaşmış və tətbiq edilmişdir. Hazırda isə bu alətlərin ən optimal hesab edilən formaları geniş şəkildə istifadə olunmaqdadır. Bu alətlər investorlar və şirkətlər üçün çevik və riskləri optimallaşdıran maliyyə mexanizmləri təqdim edir, tərəflərin hüquqlarını qorumaqla yanaşı, həm də onların müxtəlif mənfəətlər əldə etmələrini təmin edir. Startapların maliyyələşməsi bir tərəfdən startap ekosisteminin əsas amili hesab olunur, digər tərəfdən bu məqsədlə tətbiq olunan maliyyə alətləri bu sahənin inkişafını sürətləndirməklə innovativ texnologiyaların sayının artmasına təkan verir. Beləliklə, startapların erkən mərhələlərində maliyyələşmənin əsas hüquqi alətləri — borc, veksel, “SAFE” və “KISS” — həm hüquqi struktur, həm də risk bölgüsü baxımından fərqli yanaşmalar təqdim edir. Növbəti başlıqda isə qeyd olunan alətlərin ABŞ təcrübəsində tətbiq xüsusiyyətləri və müvafiq normativ hüquqi çərçivə ilə uyğunluğu təhlil ediləcək.

III. ABŞ-də startaplara tətbiq edilən güzəştlər və məhdudiyətlər

ABŞ startap sahəsindəki praktika və qanunvericiliyinin bir çox nümunəvi xüsusiyyətləri ilə yanaşı, hazırda dünyada startapların sayına görə ilk sıralardadır. San-Fransisko, Nyu-York kimi dünyanın startap mərkəzi hesab edilən şəhərləri, eləcə də “Amazon”, “Facebook”, “Google”, “Apple” kimi nəhəng şirkətlərə çevrilmiş startapları ABŞ-nin bu sahədəki qabaqcılığının göstəricilərindəndir.⁴²

Ölkənin startap sahəsindəki uğurunun əhəmiyyətli hissəsini özəl və dövlət sektorunun sözügedən sahəyə olan dəstəyi təşkil edir. Özəl sektor startapların inkişafına investisiya qoyuluşunu təmin etməklə dəstək olarkən dövlət də öz növbəsində bir sıra güzəştlər, təqaüd prqramları və s. kimi imkanlar yaratmaqla bu sahədə stimullaşdırıcı siyasət tətbiq edir.⁴³Bununla belə, əksər dövlətlərdə olduğu kimi ABŞ-də də mövcud olan, ölkənin təhlükəsizliyinin təmin edilməsinə yönəlmiş bir sıra normalar startap sahəsinin inkişafı zamanı maneələr yarada bilər. Bu cür normalardan biri də ABŞ-nin Bank sirri Aktıdır. Bu Akt ölkənin maliyyə sistemini qanunsuz fəaliyyətlərdən qorumaq və şəffaflığı təmin etməyə yönəlmiş, təhlükəsizliyin mühafizəsi xarakteri daşıyır. Akt xüsusilə startapların maliyyələşməsi zamanı

⁴¹ The Importance of KISS and SAFE Notes in Start-up Financing: Addressing Shortcomings and Proposing Legal Solutions: Part 1 (2023), <https://www.pcalaw.com.my/wp-content/uploads/2023/12/Raising-money-for-a-start-up-can-take-many-different-forms.pdf> (son baxış 26 aprel, 2025).

⁴² Yuxarıda istinad 2, 147.

⁴³ Yenə orada, 145.

məhdudiyyətlərə səbəb ola biləcək müddəalar əhatə edir. Bununla belə, bu tənzimləmələr startaplara xüsusi tətbiq edilən qaydalar sayəsində onların fəaliyyətini məhdudlaşdırmır. Belə ki, startaplara dair xüsusi tənzimləmələrin mövcudluğu dövlətin və maliyyə təhlükəsizliyinin təmin edilməsinə yönəlmiş normaları startaplar üçün istisna edir, nəticədə kapital qoyuluşunu, eləcə də kapital cəlbini tərəflər üçün asanlaşdıraraq iqtisadiyyata öz töhvələrini vermələrinə şərait yaradır.

A. BSA-ın yaratdığı məhdudiyyətlər

Yuxarıda adıçəkilən olan ABŞ-nin Bank sirri Aktının (Bank Secrecy Act of 1970) (bundan sonra "BSA") əsas məqsədi maliyyə sistemində şəffaflığı təmin etmək, pul vəsaitlərinin qanunsuz istifadəsini, o cümlədən çirkli pulların yuyulması, vergidən yayınma və terrorizmin maliyyələşdirilməsi kimi fəaliyyətlərin qarşısını almaqdır.⁴⁴ Aktın normaları maliyyə institutlarını şübhəli maliyyə əməliyyatlarını qeyd etməyə və FinCEN-ə (Financial Crimes Enforcement Network-missiyası maliyyə sistemini qanunsuz fəaliyyətlərdən qorumaq olan dövlət təşkilatı⁴⁵) məlumat verməyə məcbur edir.⁴⁶ BSA-nın müddəalarına əsasən, hər hansı maliyyə qurumu \$10,000 və ya daha çox məbləğdə əməliyyatlar üçün Currency Transaction Reports (CTR-çirkli pulların yuyulması ilə mübarizənin təmin edilməsi üçün doldurulmalı olan bank forumu) təqdim etməlidir.⁴⁷ Bu prosedur yeni startap şirkətlərinin əməliyyat sürətini yavaşlada, innovasiyanı ləngidə və maliyyə institutları ilə əməkdaşlıqda çətinliklər yaradaraq dolay yolla şirkətlərin işini çətinləşdirə bilər.⁴⁸ İkinci bir müddəa maliyyə institutlarının müştərilərin kimliyini yoxlamaq üçün "müşəri identifikasiya proqramı" (Customer Identification Program - CIP) prosedurlarının tətbiq etməsidir. Bu qayda yeni hesabların açılması zamanı müştərilərin şəxsiyyətini təsdiqləmək və məlumatlarını saxlamaq üçün minimum tələbləri müəyyən edir.⁴⁹ Qeyd edilən proses də startapların müvafiq əməliyyatlarında ləngiməyə, nəticədə, hətta müştərilərini itirilməsinə gətirib çıxara bilər.⁵⁰ BSA-ın normalarına görə, maliyyə institutları qanunsuz maliyyə əməliyyatlarına qarşı mübarizə aparmaq üçün Anti-Money Laundering (AML) proqramları hazırlamalı və həyata keçirməlidir. Həmçinin bu proqramlar risklərin müəyyən edilməsi, nəzarət mexanizmlərinin tətbiqi və müvafiq hesabat prosedurlarını əhatə

⁴⁴ 31 U.S.C. § 5311 (2011).

⁴⁵ Financial Crimes Enforcement Network, *Mission*, <https://www.fincen.gov/about/mission> (son baxış 28 aprel 2025).

⁴⁶ Daha ətraflı bax: Yuxarıda istinad 44, § 5318(g).

⁴⁷ Yenə orada, § 5313.

⁴⁸ Dirk A. Zetsche et al., *From FinTech to TechFin: The Regulatory Challenges of Data-Driven Finance*, 7 University of Hong Kong Faculty of Law Research Paper 1, (2017).

⁴⁹ Daha ətraflı bax: 31 C.F.R. § 1020.220 (2023).

⁵⁰ Zetsche et al., yuxarıda istinad 48.

etməlidir.⁵¹ Yeni yaranmış startap şirkətləri isə AML proqramların yoxlamasından çətinliklə keçə, bank hesabı yaratmaqda maneələrlə qarşılaşa bilərlər.⁵² Buna baxmayaraq, ABŞ startap münasibətlərini tənzimləyən spesifik hüquqi aktlar qəbul etmişdir. Startapların bilavasitə bu aktlarla tənzimlənməsi nəticəsində startaplara investisiya xarakterli pul köçürmələrinin hüquqi statusu bəlli olduğundan yuxarıda qeyd edilmiş dövlətin təhlükəsizliyini təmin edən normalar startapların investisiya cəlb etməsinə maneə yaratmır, habelə mövcud tənzimləmələr startaplara köçürmələri məhdudlaşdırmır. Başqa sözlə, startaplar barəsində aparılan pul əməliyyatlarının təyinatı qanunvericilikdə təsbit edildiyindən risk obyektinə kimi dəyərləndirilmir.⁵³

B. Məhdudiyyətlərin istisnası – mövcud startap tənzimləmələri

ABŞ-də startapların inkişafına və böyüməsinə şərait yaradan ən mühüm amillərdən biri də müxtəlif məhdudiyyətlərin bu sahədən yan keçməsidir. Belə ki, startap sahəsini tənzimləyən xüsusi qanunvericiliyin olması bu sahə ilə bağlı müxtəlif prosedurların rəsmiləşdirilməsinə, dolayısı ilə xüsusilə də maliyyə sahəsində BSA kimi normaların hədəfindən yayınmasına gətirib çıxarır.

Startapların hüquqi tənzimlənməsini həyata keçirən bir sıra normativ aktları dərc etmiş qurumlardan biri ABŞ-də Böyük Depressiya dövrlərinə təsadüf edən,⁵⁴ 1934-cü ildə investorları qorumaq və kapitalın formalaşmasını asanlaşdırmaq üçün təsis olunmuş⁵⁵ "Securities and Exchange Commission" (bundan sonra "SEC")-dir. Bu hüquqi sənədlərdən biri 1933-cü ilə aid Qiymətli kağızlar haqqında Akta (Securities Act of 1933) əlavə olaraq 5 aprel 2012-ci ildə qəbul edilmiş "The Jumpstart Our Business Startups Act" (bundan sonra "JOBS Act")-dir.⁵⁶ Bu aktın məqsədi şirkətlərin ictimai kapital bazarlarında maliyyə toplamasını asanlaşdırmaq üçün tənzimləyici tələbləri

⁵¹ Yuxarıda istinad 44, § 5318(h).

⁵² Brian Stoeckert & Maria Potapov, Risk and Compliance Insights for FinTech Startups, Banks and Investors, 4 (2019), https://www.stratisadvisory.com/wp-content/uploads/2019/06/StratisAdvisory_WP_FinTechInnovation_11115v2.pdf (son baxış 25 aprel 2025).

⁵³ Charles D. Vaughn, Private Placements after the JOBS Act, 13 (2013), <https://www.nelsonmullins.com/storage/3386e84679023465432c48fe8587c9d5.pdf> (son baxış 27 aprel, 2025).

⁵⁴ Ötən əsrin 30-cu illərində baş vermiş kütləvi işsizlik, yoxsulluq və əhəmiyyətli maliyyə sabitsizliyi ilə xarakterizə olunan global iqtisadi böhran. Daha ətraflı bax: The Great Depression (2013), <https://www.federalreservehistory.org/essays/great-depression> (son baxış 28 aprel 2025).

⁵⁵ U.S. Securities and Exchange Commission, *Mission*, <https://www.sec.gov/about/mission> (son baxış 28 aprel 2025).

⁵⁶ Jumpstart Our Business Startups (JOBS) Act (2024), <https://www.sec.gov/rules-regulations/jumpstart-our-business-startups-jobs-act> (son baxış 25 aprel 2025).

minimumuna endirməkdir. Aktın hazırkı məqalə və startaplar üçün vacib məqamı isə onun “Crowdfunding”⁵⁷, hərfi mənada “kütləvi maliyyələşdirmə” adı altında dərc olunan 3-cü bölməsidir.⁵⁸ Belə ki, JOBS Aktı “crowdfunding” anlayışını gətirməklə startaplar və kiçik bizneslərin onlayn olaraq qiymətli kağızlar təklifləri verib kütləvi maliyyələşdirmə yolu ilə kapital cəlb etmələri üçün tənzimləyici struktur yaradır.

ABŞ-nin kraudfundinq qaydaları kimi tanınan və SEC tərəfindən tənzimlənən SEC Regulation CF 15 U.S.C. § 77d(a)(6) (bundan sonra “Regulation CF”)⁵⁹ startaplar, kiçik bizneslər, eləcə də investorlar üçün kütləvi maliyyələşdirmənin bir sıra tələblərini tənzimləyir, ayrı-ayrı normaları investorların hüquqlarını qorumaqla yanaşı, bizneslərə sərmayə əldə etməyi asanlaşdıran imkanlar da yaradır. Digər sözlə, kiçik müəssisələrə və startaplara SEC-də qiymətli kağızların qeydiyyatı prosesindən keçmədən kraudfundinq vasitəsilə pul toplamağa imkan verir. Qaydada müəyyən edilən şərtlərə əsasən, crowdfunding vasitəsilə vəsait cəlb etmək istəyən startaplar, SEC tərəfindən təsdiqlənmiş bir broker-dealer (vasitəçi) və ya *crowdfunding portalı* vasitəsilə fəaliyyət göstərərək⁶⁰ bir təqvim ili ərzində maksimum 5 milyon ABŞ dollarına qədər vəsait cəlb edə bilirlər. Habelə, crowdfunding vasitəsilə vəsait cəlb etmək istəyən şirkətlər *investorlara risk faktorlarını açıqlamalı, startapın maliyyə vəziyyəti və hədəfləri haqqında ətraflı məlumatı özündə əks etdirən Form C*⁶¹ adlı sənədi təqdim etməlidir. Investorlara isə bir qayda olaraq, illik gəlirlərinə və ya xalis sərvətlərinə nisbətə kapital qoyuluşu limitləri müəyyən olunur.⁶²

Beləliklə, sözügedən müddəalar startaplara onlayn platforma vasitəsilə yetəri qədər yaxşı məbləğdə kapital toplamağa, investorlara isə bəyəndikləri layihə və ya şirkətə sərmayə qoyuluşunu həyata keçirməyə imkan verir. Burada startaplardan şirkətin maliyyə vəziyyətinin açıqlanmasının tələb edilməsi, investorlara isə onların illik gəlir və ya xalis sərvətinə münasibətdə qoyulan limitin müəyyən edilməsi hər iki tərəf üçün daha güvənli mühit yaradır. Həmçinin investorun gəlirinə uyğun limit müəyyən edilərək çirкли pulların yuyulması məqsədilə saxta yollarla investisiya edilməsi riskinin də qarşısı alınaraq dövlət təhlükəsizliyinə təhdid yaratmır.

Əlavə olaraq, hər iki tərəf üçün xüsusi istisnalar və üstünlüklər təqdim edən qaydalardan biri də SEC Regulation D, 17 CFR §230.506 (bundan sonra “Regulation D”)-dir. Bu qayda kapital cəlb etmək istəyən şirkətlər üçün

⁵⁷ Layihə və ya startapların geniş bir kütlədən onlayn platformalar vasitəsilə kapital topladığı bir maliyyələşdirmə modelidir.

⁵⁸ Daha ətraflı bax: Jumpstart Our Business Startups (JOBS) Act, Pub. L. No. 112-106, § 301-305 (2012).

⁵⁹ Daha ətraflı bax: 15 U.S.C. § 77d (2008).

⁶⁰ 15 U.S.C. § 77d(a)(6)(C) (2008); 17 C.F.R. § 227.100(a)(3), (1982).

⁶¹ 17 C.F.R. § 227.201.

⁶² Yenə orada, § 227.100(a)(2).

müəyyən hüquqi imkanlar yaradır və rəsmi qeydiyyat məsələsini tənzimləyir. Belə ki, ABŞ-nin 1933-cü il tarixli Qiymətli kağızlar Aktı (Securities Act of 1933) SEC-də qeydiyyat prosesini tamamlamadan qiymətli kağızların ictimaiyyətə təklifini və ya satışını qadağan edir.⁶³ Qeyd edilən Aktın tələblərinə əsasən, şirkətlər S-1 adlı standart formanı⁶⁴ SEC-ə təqdim edərək tam qeydiyyat prosesini həyata keçirirlər.⁶⁵ Bu forma vasitəsilə şirkətlər SEC-ə və potensial investora öz maliyyə vəziyyəti, biznes fəaliyyəti, kənar audit hesabatı, vergi məsələləri və s. barədə məlumatları təqdim edirlər.⁶⁶ Şirkətlər yalnız təqdim edilən sənədlər SEC tərəfindən yoxlanıldıqdan və təsdiq edildikdən sonra qiymətli kağızların təklif və satışını həyata keçirə bilirlər. Əhatə etdiyi məlumatlardan da göründüyü kimi, S-1 standart formasının hazırlanması, təqdim olunması və əskikliklərin aradan qaldırılması uzun vaxt və xərclərə gətirib çıxarır.⁶⁷ Beləliklə, Regulation D çərçivəsində startaplar üçün istisna təşkil edən birinci imkan onlara SEC-də tam qeydiyyatdan keçmədən maliyyə vəsaiti cəlb etmək imkanının verilməsidir ki, bu da prosesin xeyli sürətlənməsi və ucuzlaşmasını təmin edir.⁶⁸ Adıçəkilən qayda şirkətlərə daha az vaxt və xərclə başa gələn Form D⁶⁹ adlı sənədin təqdim edilməsi ilə qiymətli kağızlara dair ictimai təkliflər verməyə şərait yaradır.⁷⁰ Xərc və vaxt cəhətindən sərfəli olması ilə yanaşı, Form D sənədi tam qeydiyyat üçün tələb edilən S-1 standart formasından sadə quruluşu ilə fərqlənir və şirkətin rəhbər heyətinin adları və ünvanları, o cümlədən təkliflə bağlı əsas məlumatları əhatə edir.⁷¹

Digər əsas imkan isə akkreditə olunmuş investora (sözügedən qaydaya görə, 200,000 USD və ya daha çox illik gəlir (son 2 il ərzində) və ya 1 milyon USD-dən çox sərvət əldə edən fərdi şəxslər və müəyyən ölçülərə cavab verən maliyyə qurumları və ya etibarlı investisiya təşkilatları olan şirkətlər nəzərdə tutulur⁷²) saylarında məhdudiyət olmadan, akkreditə olunmamış investora (SEC tərəfindən investora üçün tətbiq olunan şərtlərə cavab verə bilməyən investora) isə yuxarı həddi 35 nəfər olmaqla, hətta ümumi məbləğ limiti olmadan investisiya cəlb

⁶³ Daha ətraflı bax: Securities Act of 1933, sec.5

⁶⁴ Bax: Form S-1, Registration Statement under the Securities Act of 1933 (2024). Burada bax: <https://www.sec.gov/files/forms-1.pdf> (son baxış 25 aprel 2025).

⁶⁵ SEC Form S-1: What It Is, How to File It or Amend It (2022), <https://www.investopedia.com/terms/s/sec-form-s-1.asp> (son baxış 25 aprel 2025).

⁶⁶ Securities Act of 1933 (2023), https://www.law.cornell.edu/wex/securities_act_of_1933 (son baxış 25 aprel 2025).

⁶⁷ Yuxarıda istinad 65.

⁶⁸ Yuxarıda istinad 61, § 230.506(a)-(c); yuxarıda istinad 63, sec. 4(a)(2).

⁶⁹ Bax: Form D (2017). Burada bax: <https://www.sec.gov/files/formd.pdf> (son baxış 25 aprel 2025).

⁷⁰ Form D, U.S. Securities and Exchange Commission (2024), <https://www.sec.gov/resources-small-businesses/capital-raising-building-blocks/form-d> (son baxış 25 aprel 2025).

⁷¹ Daha ətraflı bax: yuxarıda istinad 69.

⁷² Yuxarıda istinad 61, § 230.506(c).

edən, ictimai təkliflər verən şirkətin maliyyələşdirilməsində iştirak edə bilirlər.⁷³ Qısaca akkreditə və akkreditə olunmamış investorların fərqi nəzər saldıqda görünür ki, akkreditə olunmamış investorlar digərlərindən fərqli olaraq daha az gəlirlərlə işləyir, nəticədə şirkətlərə yatırıqları kapital da digərlərinə nisbətən ümumi məbləğin az hissəni təşkil edir. Buradan başa düşmək olar ki, SEC tərəfindən qoyulan tələblərə cavab verən, yəni akkreditə olunmuş investorların sayında limitin olmaması startaplar üçün əlverişli hesab edilir.⁷⁴ Akkreditə olunmamış investorların sayına limitlərin qoyulması isə bu investorların maliyyə və biznes sahəsində kifayət qədər bilik və təcrübəyə sahib olmaması, perspektiv investisiyanın mahiyyətini və risklərini qiymətləndirmək qabiliyyətinin hüquqi standartda cavab verməməsi ilə əlaqədardır. ABŞ qanunvericiliyinə əsasən, şirkətlər akkreditə olunmamış investorlarla investisiya münasibətləri yaratdıqda onlara müvafiq məlumatları ehtiva edən sənədləri⁷⁵ təqdim etməlidirlər. Akkreditə olunmuş investora bur cür sənədin təqdim edilməsi öhdəliyi yoxdur. Bununla yanaşı, şirkət potensial akkreditə olunmamış investorların suallarını cavablandırmalıdır. Bu öhdəliklər isə şirkətlərdən əlavə vaxt və iş yükü tələb edir. Nəticədə, akkreditə olunmamış investorların say limiti həm onları gələcək itkilərdən qoruyur, həm də şirkətlərin bu qəbildən sadəcə 35 nəfərlə münasibətlərə başlamasını tənzimləyərək onların iş yükünü azaldır.⁷⁶ Ümumilikdə, Regulation D-nin tətbiqi sayəsində şirkətlər sadə və qısa prosedur ilə qeydiyyatdan keçərək göstərilən həcmdə investorların cəlbini həyata keçirə bilirlər. Əvvəlki abzasda qeyd edildiyi üzrə, Regulation D-dən kənar tənzimləmələrin əhatə dairəsində eyni prosedur müddət və xərc tələb edirdi.

Göründüyü kimi, ABŞ-nin startap sahəsindəki tənzimləmələri dövlət dəstəyinin və stimullaşdırıcı siyasətinin müsbət nəticələrini özündə əks etdirir. Bu baxımdan, ABŞ təcrübəsi Azərbaycanda da yeni-yeni inkişaf edən startap sahəsi üçün milli hüquqi çərçivənin formalaşdırılmasına töhfə verə bilər.

IV. Startapların AR qanunvericiliyi çərçivəsində tənzimlənməsi

Azərbaycanda startap mühitinin inkişafı 2012-ci ildən sonrakı dövrü əhatə edir. Sözügedən dövr Azərbaycanda innovativ fəaliyyətlərin formalaşması və inkişafı baxımından xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Belə ki, ölkədə yüzlərlə

⁷³ Yuxarıda istinad 61, § 230.506(b)(2)(i).

⁷⁴ Non-Accredited Investor: Definition, SEC Rules, vs. Accredited (2025),

<https://www.investopedia.com/terms/n/nonaccreditedinvestor.asp> (son baxış 25 aprel 2025).

⁷⁵ "Regulation A" adlı tənzimləmə çərçivəsində tələb olunan məlumatlarla eyni məzmunlu sənəd.

⁷⁶ Yuxarıda istinad 61, § 230.506(b)(2)(i).

startapın formalaşması, hətta onlarla startapın qlobal bazarda tanınması da bu dövrdə baş vermişdir.⁷⁷

Startap ekosistemi Azərbaycan Respublikasının formalaşmaqda olan sahələrindən biri olduğundan dövlətin daha aktiv iştirakı zəruridir. Təsadüfi deyildir ki, ekosistemin inkişafında tənzimləyici çərçivə ilə yanaşı, maliyyələşdirmə və təşviq mexanizmləri baxımından da dövlət mühüm rol oynayır. Buna səbəb, Azərbaycan iqtisadiyyatının neft sektorundan asılılığının azaldılması üçün KOB-ların, o cümlədən startapların inkişafının dövlətin marağında olmasıdır.⁷⁸ Bu baxımdan, xüsusilə Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyi (KOBİA), İnnovasiya və Rəqəmsal İnkişaf Agentliyi kimi qurumların innovativ lahiyələrə dəstək xarakterli fəaliyyətlərinin genişləndirilməsi əhəmiyyətlidir.

KOBİA kiçik və orta bizneslərin fəaliyyətini tənzimləyən, KOB sektorunun davamlı inkişafına nail olmaq və onun ölkə iqtisadiyyatındakı rolunun artırılmasına çalışan publik hüquqi şəxsdir.⁷⁹ Agentliyin fəaliyyəti "Azərbaycan Respublikasının Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyinin fəaliyyətinin təmin edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı" və nizamnaməsi ilə tənzimlənir. Adıçəkilən Fərmanda KOBİA-ın startap sahəsindəki fəaliyyətlərinə dair də konkret müddəalar öz əksini tapmışdır.

Belə ki, startapların və sahibkarların maliyyə resurslarına (kreditlərə, investisiyalara, qrantlara, biznesə dəstək (venture) kapitalına və s.) çıxış imkanlarının genişləndirilməsi KOBİA-nın əsas fəaliyyət istiqamətlərindən biridir.⁸⁰ Agentlik yeni biznes ideyası olan şəxslərə və startaplara ilkin biznes fəaliyyətinin təşkilində maliyyə dəstəyi göstərir. Eləcə də, xarici qrantlar hesabına layihələrin maliyyələşdirilməsini təşkil edir, bu istiqamətdə müxtəlif proqramlar hazırlayır və müsabiqələr keçirir.⁸¹ Bunlarla yanaşı, Agentlik innovativ sahibkarlığın inkişafını da dəstəkləyir. Belə ki, startapların qeydiyyatı, istehsal məhsullarının (xidmətlərin) satışı, patentləşdirilməsi və xarici bazarlarda təşviq olunmasına dəstək layihəsini həyata keçirir ki, bu da müsabiqə yolu ilə baş tutur.⁸² KOBİA-nın digər bir fəaliyyət istiqaməti isə

⁷⁷ Yuxarıda istinad 2, 236.

⁷⁸ Yenə orada, 221; Daha ətraflı bax: Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər (2021), <https://president.az/az/articles/view/50474> (son baxış 26 aprel, 2025).

⁷⁹ Azərbaycan Respublikasının Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyinin Nizamnaməsi, mad. 1.1. (2018). Burada bax: <https://e-qanun.az/framework/39263#%C9%99lav%C9%991> (son baxış 26 aprel, 2025).

⁸⁰ Azərbaycan Respublikasının Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyinin fəaliyyətinin təmin edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı, 3.1.41-ci yarımbənd (2018).

⁸¹ Yenə orada, 3.1.42-ci yarımbənd.

⁸² "Mikro, kiçik və orta sahibkarlığın inkişafı ilə əlaqədar təhsil, elm, tədqiqat və dəstək layihələrinin maliyyələşdirilməsi Qaydası"nın təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı, 6-cı bənd (2020).

beynəlxalq əməkdaşlığın əlaqələndirilməsidir. Agentliyin bu funksiyası “Sahibkarlığın dəstəklənməsi məqsədilə xarici dövlətlərin və beynəlxalq təşkilatların maliyyələşdirdikləri proqramların (layihələrin) əlaqələndirilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin Fərmanı⁸³ ilə müəyyən olunmuşdur. Fərmana əsasən, Agentlik xarici dövlətlər və beynəlxalq təşkilatlarla imzalanan kredit, texniki yardım və qrant sazişləri çərçivəsində həyata keçirilən proqramlarda iştirak edir.⁸⁴ Həmin proqrama dair məlumatlar “Mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinin vahid reyestri haqqında Əsasnamə”nin təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin Fərmanına⁸⁵ əsasən yaradılması nəzərdə tutulmuş reyestrə toplanır və bu reyestr vasitəsilə KOB subyektlərinə göstərilən dəstəyin istiqamətləri, məqsəd və məzmunu, gözlənilən nəticələr, belə dəstəklə əhatə edilən KOB subyektlərinin sayı barədə məlumatlar müəyyən edilir.⁸⁶ Qeyd edilənlərdən göründüyü kimi, KOBİA Azərbaycan Respublikasında startapların, eləcə də innovativ texnologiyaların maddi dəstəyinin təmin edilməsində əhəmiyyətli rol oynayır. Ölkədə bu fəaliyyət istiqamətindəki xüsusiyyətləri KOBİA-nın məhz ABŞ-nin Securities Exchange Commission (SEC) ilə ortaq cəhətini təşkil edir.

KOBİA-nın startapların dəstəklənməsi sahəsində əhəmiyyətli fəaliyyət istiqamətlərindən biri olan “Startap” şəhadətnaməsinə müraciət forması və verilməsi qaydası “Startapın müəyyən olunması meyarları”nda öz əksini tapır.⁸⁷ “Startap” şəhadətnaməsinin əldə edilməsinin bir sıra üstünlükləri mövcuddur. Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsinin vergidən azad olmaların və güzəştlərin müəyyən edildiyi normalarına əsasən, “Startap” şəhadətnaməsi almış fiziki və hüquqi şəxslər bir sıra vergi öhdəliklərindən azaddırlar. Belə ki, şəhadətnaməni aldığı tarixdən etibarən fiziki şəxslərin innovasiya fəaliyyətindən əldə etdikləri gəlirlər 3 il müddətinə gəlir vergisindən azaddır.⁸⁸ Hüquqi şəxslərin innovasiya fəaliyyətindən əldə etdikləri mənfəət isə şəhadətnaməni əldə etdikləri tarixdən etibarən mənfəət vergisindən 3 il müddətinə azaddır.⁸⁹ Şəhadətnamə startaplara vergi güzəşti

⁸³ Daha ətraflı bax: “Sahibkarlığın dəstəklənməsi məqsədilə xarici dövlətlərin və beynəlxalq təşkilatların maliyyələşdirdikləri proqramların (layihələrin) əlaqələndirilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin Fərmanı (2019). Burada bax: <https://e-qanun.az/framework/42790> (son baxış 25 aprel 2025).

⁸⁴ Yəni orada, 2.1-ci yarımbənd.

⁸⁵ Bax: “Mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinin vahid reyestri haqqında Əsasnamə”nin təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin Fərmanı (2024). Burada bax: <https://e-qanun.az/framework/56864> (son baxış 25 aprel 2025).

⁸⁶ Yuxarıda istinad 84, 3-cü bənd.

⁸⁷ Bax: “Startapın müəyyən olunması meyarları”nın təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı (2021). Burada bax: <https://e-qanun.az/framework/46782> (son baxış 25 aprel 2025).

⁸⁸ Yuxarıda istinad 9, mad. 102.1.31.

⁸⁹ Yəni orada, mad. 106.1.23.

tətbiq etməklə, onların əldə etdiyi gəliri layihənin inkişafına yönəltməyə imkan yaradır. “Startup” şəhadətnaməsi həmçinin startapa yerli və xarici investorların marağını artırır, xarici bazarlara çıxışını asanlaşdırır.⁹⁰ Vergi qanunvericiliyi ilə tənzimlənən güzəştlər və azadolmaların “Startup” şəhadətnaməsi ilə məhdudlaşmasına baxmayaraq, təbii ki, ölkədə startapların dəstəklənməsi və təşviq edilməsində müsbət yanaşmalardan biridir.

Əlavə olaraq, Azərbaycan Respublikasının startap sahəsindəki tənzimləmələri sadəcə yuxarıda sadalanan müddəalarla məhdudlaşmır. Belə ki, 22 iyul 2022-ci il tarixli Prezident Sərəncamı ilə qüvvəyə minmiş “Azərbaycan Respublikasının 2022–2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası”⁹¹ startapların ölkədəki fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsinin gələcək istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi üçün əhəmiyyətli aktdır. Strategiya özündə ölkə gündəmində olan bir sıra məsələlərlə yanaşı, innovasiyaların təşviqi, müasir texnoloji həllərin tətbiqinin genişləndirilməsi, bu əsasda iqtisadiyyatın effektiv inkişafı və rəqabətədavamlılığının təmin edilməsi yönündə inkişaf planını əks etdirir.⁹² Strategiyanın nəzərdə tutduğu plana əsasən, uğurlu ölkələrin təcrübələri əsasında biznes startaplarının və inkubatorlarının, ixracyönümlü istehsal və xidmətlər üzrə biznes layihələrinin dəstəklənməsi mexanizmləri təkmilləşdiriləcək, nəticədə, sahibkarlıq fəaliyyətinə başlamaq və mövcud fəaliyyətini genişləndirmək istəyənlər, xüsusilə kiçik və orta bizneslər üçün yeni maliyyələşmə mexanizmləri yaradılacaqdır. Bu çərçivədə sahibkarlara dəstək üzrə sərf olunan maliyyə vəsaitinin 20–30%-nin mikro, 35–45%-nin kiçik və 25–35%-nin orta sahibkarlara yönəldilməsi hədəflənir.⁹³ Eləcə də, startapların bütün inkişaf mərhələləri üzrə maliyyələşmə mexanizmlərinin formalaşdırılması hədəflənmişdir. Belə ki, startaplar və investorlar üçün məqsədli fiskal imtiyazlar sistemi hazırlanacaq, zəruri sayda istedad ehtiyatı təmin ediləcək, bu sayədə startapların sayı ilbəlil artacaqdır.⁹⁴

Sözgedən hüquqi aktda innovasiya ekosisteminin inkişafı istiqamətində vençur fəaliyyəti və kraudfandinq maliyyələşməsinə dair normativ hüquqi çərçivənin yaradılması nəzərdə tutulmuşdur. Bu istiqamətdə qarşıya qoyulan hədəfə çatmaq üçün isə müvafiq normativ hüquqi aktların hazırlanması və qəbulu mərhələlərinin həyata keçirilməsi müəyyən edilmişdir.⁹⁵

⁹⁰ “Startup” şəhadətnaməsini kimlər və necə əldə edə bilər? (2021), <https://invest.smb.gov.az/az/news/single/966/who-can-get-a-startup-certificate-and-how> (son baxış 25 aprel 2025).

⁹¹ Bax: “Azərbaycan Respublikasının 2022–2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası”nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı (2022). Burada bax: <https://e-qanun.az/framework/50013> (son baxış 25 aprel 2025).

⁹² Yenə orada, Xülasə.

⁹³ Yenə orada, 3.1-ci yarımbənd.

⁹⁴ Yenə orada, 3.3-cü yarımbənd.

⁹⁵ Yenə orada, 3.2.1.2-ci yarımbənd.

Yuxarıda qeyd edilənlərdən belə nəticəyə gəlmək mümkündür ki, startapların inkişafı və təşviqi istiqamətində qanunvericilik və müxtəlif qurumlar tərəfindən müsbət yanaşmalar, o cümlədən güzəştlər mövcuddur. Bunlarla yanaşı, gələcəkdə innovativ ekosistemin təkmilləşməsi, xüsusilə də startapların əhatəsinin genişləndirilməsi, saylarının artırılması istiqamətində hədəflər müəyyən edilmişdir. Qanunvericiliyin mövcud yanaşmasındakı bu məqamlar ölkəmizdə sözügedən mühitin inkişafında müsbət amildir. Bununla belə, göstərilənlərə baxmayaraq startapların inkişafını ləngidən və fəaliyyətini məhdudlaşdıran digər məqamlar da mövcuddur.

V. Azərbaycan Respublikasının startapların inkişafını məhdudlaşdıran hüquqi normaları

Əvvəlki başlıqda göstəriləni kimi Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinin müxtəlif sahələrində startaplar və onlara dair münasibətlərin bir hissəsinin tənzimləmələri mövcuddur, lakin bu tənzimləmələrin çatışmayan cəhətləri və tənzimlənməyən faktorların vurğulanması da zəruridir. Startap sahəsində ölkə qanunvericiliyində mövcud olan boşluq əsasən maliyyələşmə məsələləri ilə bağlı olub, sözügedən sahəyə bank köçürmələri zamanı müxtəlif məhdudiyyətlərə məruz qala bilər. Bu məhdudiyyətlər startaplarla bağlı maliyyələşmə prosedurlarının qanunvericilik tərəfindən əhatəli tənzimlənməməsindən qaynaqlanaraq bir sıra problemlərə yol açır. Bu problemləri şərti olaraq 2 geniş qrupa ayırmaq mümkündür: 1. Yerli investor tərəfindən xarici startapa investisiya qoyuluşu zamanı yaranan; 2. Xarici investor tərəfindən yerli startapa kapital qoyuluşu zamanı yaranan problemlə məsələlər.

A. Yerli investor-xarici startap məsələləri

Xaricdə - daha inkişaf etmiş və qabaqcıl startap ekosisteminə sahib ölkələrdə yüksək potensialı, yaxud gəlirli startap layihələrinə rast gəlinir. Bu cür qazanlı sahənin yerli investorların marağına səbəb olması olduqca təbiidir. Bununla belə, bu zaman yerli investorun sözügedən layihəyə kapital qoyuluşu necə tənzimlənir?

1. Problemlər

Tərəflərdən biri kimi sərhədləri daxilində əməliyyatlar həyata keçirilən dövlət çıxış edir. Dünyanın bir çox yerində inkişaf etməkdə olan innovativ çağırışların ölkənin qanunvericiliyində hələ tam mənada tənzimlənməməsi ölkədə dövlətin təhlükəsizliyinə zərər vura biləcək potensial halların qarşısının alınması üçün müdafiə mexanizmini labüd edir. Bu məqamda da startapçı və investor üçün hərəkətlərini məhdudlaşdıran normativ aktlar meydana çıxır. Belə mexanizmlərin konkret təzahürlərindən biri də Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankının "Azərbaycan Respublikasının rezidentlərinin xarici valyutada, habelə qeyri-rezidentlərin milli və xarici valyutada əməliyyatlarının aparılması Qaydaları" ilə təsbiq edilmiş

Azərbaycan Respublikasından kənar da yerləşən startaplara investisiyanın edilməsini tənzimləyən normasıdır. Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının müvafiq Qaydasına⁹⁶ edilmiş əlavəyə əsasən, Azərbaycan Respublikasından kənar da startapların nizamnamə kapitalında gələcək iştirak payının (səhmin) əldə edilməsi məqsədilə investisiyaların qoyulması ("SAFE" (*simple agreement for future equity*) müqavilələri) üzrə rezident və qeyri-rezident fiziki və hüquqi şəxslərin müvafiq təsdiqedic sənədlər əsasında bank hesablarından xarici valyutada köçürmələr etməsi mümkündür. Belə köçürmələr müvafiq investisiya obyektinə ilə investor arasında bağlanmış müqavilə təqdim edilməklə və *bir investor tərəfindən təqvim ili ərzində cəmi məbləği 100000 (bir yüz min) ABŞ dollarından çox olmamaqla aparılır.*⁹⁷ Sözügedən dəyişikliyə qədərki dövrdə isə həmin Qaydaya əsasən köçürmənin yuxarı həddi *təqvim ayı ərzində cəmi 20000 (iyirmi min) ABŞ dolları ekvivalentində*⁹⁸ müəyyən olunurdu.

Qaydaya edilmiş əlavə müsbət bir addımdır və yeni təşəbbüslərə yol açır. Bununla belə, burada da toxunulması zəruri olan bir neçə məqam mövcuddur. Belə ki, investor tərəfindən startapa edilən investisiyanın cəmi məbləği təqvim ili ərzində 100000 (bir yüz min) ABŞ dolları ilə məhdudlaşır. Bu cür məhdudiyyət investorun fəaliyyətini çərçivəyə salır. Belə ki, 100000 dollardan daha çox kapital qoyuluşu həyata keçirmək istəyən investor bank köçürməsi zamanı bu müddəə səbəbindən məhdudiyyətlə üzləşəcək və sadəcə bu limit həcmində sərmayə qoyuluşu edə biləcək. Nəticədə, investorun əldə edəcəyi mənfəət aşağı düşmüş olacaq.

Bu isə təkcə yerli investorun potensial mənfəətini məhdudlaşdırmaqla kifayətlənmir, həm də Azərbaycan Respublikasının kapital axınında iştirak imkanlarını zəiflədir. Belə ki, ölkə daxilində fəaliyyət göstərən investorların beynəlxalq texnoloji bazarlara çıxışı, xüsusilə də yüksək risk və gəlir potensialına malik olan xarici startaplara sərmayə yatırmaq imkanları məhdudlaşır. Halbuki, bu cür investisiyalar vasitəsilə əldə edilən gəlirin ölkəyə gətirilməsi və yerli iqtisadiyyata reinvestisiya edilməsi perspektivi həm maliyyə dövriyyəsinin artmasına, həm də vergi bazasının genişlənməsinə səbəb ola bilər.

Qeyd olunan limit həmçinin yerli investorların qlobal startap ekosistemində iştirakını çətinləşdirir, nəticədə Azərbaycan kapitalının beynəlxalq bazarlarda səmərəli yerləşdirilməsi, digər sözlərlə Azərbaycandan xaricə çıxarıla bilən və daha yüksək gəlir gətirə biləcək kapitalın inteqrasiyası imkanı azalır. Belə şəraitdə investorlar hüquqi imkanları geniş olan ölkələrə üz tutur, bu isə potensial kapital axınının Azərbaycanın maliyyə sistemindən

⁹⁶ Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının İdarə Heyətinin Qərarı № 45/1 (2016), 4.3.13.1-1-ci yarımbənd. Burada bax: <https://e-qanun.az/framework/34248> (son baxış 25 aprel 2025).

⁹⁷ Yenə orada.

⁹⁸ Yenə orada, 4.3.8.3-cü yarımbənd.

kənarında qalması deməkdir. Nəticə etibarilə, mövcud limitin aradan qaldırılması və ya artırılması həm investorların maraqlarına uyğun olar, həm də dövlətin iqtisadi maraqları ilə uzlaşaraq daha açıq və çevik investisiya mühitinin formalaşmasına xidmət edir.

Onu da nəzərə almaq lazımdır ki, Azərbaycan Respublikasının vergi qanunvericiliyinə əsasən, rezident və qeyri-rezident fiziki şəxslər gəlir vergisinin ödəyiciləridir⁹⁹ və rezident vergi ödəyicisinin gəliri onun Azərbaycan Respublikasında və *Azərbaycan Respublikasının hüdudlarından kənarında əldə etdiyi gəlirdən* ibarətdir.¹⁰⁰ Habelə faiz gəliri, dividend, vergi ödəyicisinin aktivlərinin ilkin qiymətinin artdığını göstərən hər hansı digər gəlirlər də¹⁰¹ şəxslərin vergi ödəmə öhdəliyini müəyyən edən kateqoriyalardandır. Göstərilənlərdən belə qənaətə gəlmək mümkündür ki, Azərbaycan Respublikasının rezidenti olan fiziki şəxs tərəfindən xarici startaplara yatırılan sərmayə nəticəsində əldə edilən gəlirlər vergi tutulan gəlir hesab oluna və müvafiq olaraq Azərbaycan Respublikasının dövlət büdcəsinə gəlir vergisi şəklində daxil ola bilər. Beləliklə, bu cür investisiyaların stimullaşdırılması yalnız fərdi investorun deyil, dövlətin də iqtisadi maraqlarına xidmət edir.

Digər bir məqamı da qeyd etmək lazımdır ki, məqalənin ikinci başlığında da vurğulandığı kimi "SAFE" müqavilələri əsasən startapların ilkin mərhələlərində – "pre-seed" və ya "seed" raundlarında istifadə olunan investisiya alətidir. Halbuki startap inkişaf etdikcə, xüsusilə "Series A", "B" və "C" investisiya mərhələlərində daha mürəkkəb hüquqi və maliyyə strukturlarına malik investisiya alətləri və müqavilə modelləri ön plana çıxır. Bu mərhələlərdə investorlar artıq startapın qiymətləndirilməsi, səhmdar hüquqları, iştirak payları və çıxış strategiyaları kimi daha spesifik və dəqiq şərtlər əsasında, daha yüksək məbləği özündə ehtiva edən investisiya qərarları verirlər.¹⁰²

Bu baxımdan, Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinin müvafiq tənzipləməsi tətbiq sahəsi və normativ açıqlığı baxımından yalnız "SAFE" müqaviləsinin istifadə edildiyi *ilkin mərhələ* investisiyalarına şamil edilmək niyyətini daşıyır. Beləliklə, "Series A" və sonrakı mərhələlər üçün tələb olunan daha böyük həcmli investisiya əməliyyatlarının hüquqi rejimi aydın şəkildə müəyyən olunmamışdır. Nəticədə, bu hüquqi qeyri-müəyyənlik startaplara pul köçürməsinə həyata keçirməklə investorlara xidmət edən banklar üçün əməliyyatın hüquqi əsasını müəyyənləşdirməyi qəlizləşdirir. Bu isə "Series A", "B", "C" mərhələlərində olan startaplara yerli investorlar tərəfindən investisiyaların hüquqi statusu olmayan riskli əməliyyat kimi

⁹⁹ Yuxarıda istinad 9, mad. 95.

¹⁰⁰ Yəni orada, mad. 97.1.

¹⁰¹ Yəni orada, mad. 99.3.1, mad. 99.3.2, mad. 99.3.8.

¹⁰² Yuxarıda istinad 16.

qiymətləndirilməsilə yanaşı, tərəflərin fəaliyyətini məhdudlaşdırır və ümumilikdə startap ekosisteminin inkişafına maneə yaradır.

2. Həll yolları

MB-nin müvafiq qaydası yerli investorumun xarici startap mühitində iştirakını məhdudlaşdırsa da, bir sıra düzəlişlərlə normanın xarakteri dəyişə və əks-təsir göstərə bilər. Bu məqsədlə hüquqi rejimin startap ekosisteminə mövqeyi güclü olan ABŞ təcrübəsi əsasında formalaşdırılması xüsusi əhəmiyyətlidir.

Bu istiqamətdə ABŞ-in Qiymətli Kağızlar və Birja Komissiyasının (SEC) tətbiq etdiyi tənzimləmə modeli nümunəvi xarakter daşıyır. Belə ki, "JOBS Act" çərçivəsində SEC tərəfindən startaplara yönəlik investisiyalarda investorumun statusu (akkreditə olunmuş və ya olunmamış), riskə davamlılığı və kapital tutumu nəzərə alınmaqla diferensial yanaşma tətbiq olunur.¹⁰³ Belə bir model investorumun hüquqi statusunu əsas götürərək daha yüksək məbləğdə və daha çevik investisiyalara imkan yaradır. Yerli investorların qlobal startap bazarlarında effektiv iştirakını təmin etmək və kapital axını stimullaşdırmaq məqsədilə qanunvericilikdə startaplara kapital qoyuluşuna tətbiq olunan illik 100 000 ABŞ dolları həcmində investisiya limitinin akkreditə olunmuş və olunmamış investorlar qrupu müəyyən edilərək hər ikisinə münasibətdə dəyişdirilməsi vacibdir. Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi də ABŞ yanaşmasını mənimsəyərək akkreditə olunmuş investorlar üçün limitlərin ləğvi və ya artırılması ilə bağlı geniş imkanlı hüquqi çərçivə tətbiq edə bilər.

Bu istiqamətdə akkreditə olunmuş investor anlayışı çərçivəsində meyarların müəyyən edilməsi (illik dövrüyyəsi və s.), bu meyarlara cavab verən investorlar üçün limitin aradan qaldırılması və ya artırılması məqsəduyğun olacaqdır. Həmçinin MB-nin Qaydasında sözügedən normanın ilk cümləsində adıçəkilən "SAFE" müqavilələrindən əlavə "Series A", "B", "C" mərhələlərindən birində olan startaplara kapital qoyuluşunun həyata keçirilməsi üçün istifadə olunacaq müqavilə formasının vurğulanmasına dair müvafiq dəyişikliyin edilməsi də zəruridir. Belə ki, "Series A", "B" və "C" mərhələlərində istifadə olunan investisiya alətlərinin (Convertible preferred stock, Preferred Shares və s.)¹⁰⁴ tanınması və bu əməliyyatlara dair müqavilələrin normativ əsaslarla dəstəklənməsi pul köçürməsinə həyata keçirən maliyyə institutları üçün də hüquqi müəyyənlik yaradacaqdır. Təklif edilən dəyişiklik normanı aşağıdakı redaksiyada təqdim edəcəkdir (dəyişikliklər kursivlə fərqləndirilir):

"4.3.13.1-1. Azərbaycan Respublikasından kənar startapların nizamnamə kapitalında gələcək iştirak payının (səhmin) əldə edilməsi məqsədilə investisiyaların qoyulması ("SAFE" (simple agreement for future

¹⁰³ JOBS Act, Title III.

¹⁰⁴ What Is Series Funding A, B, and C? by Nathan Reiff; Series B Financing: Definition, Examples, and Funding Sources by Tim Smith.

equity) müqavilələri və ya *startapın mərhələsindən asılı olaraq digər müqavilə forması*) üzrə köçürmələr. Belə köçürmələr müvafiq investisiya obyektinə ilə investor arasında bağlanmış müqavilə təqdim edilməklə və ~~bir~~ *Qaydanın 4.3.13.1-2-ci yarımbəndində göstərilən qaydada akkreditə olunmuş investor tərəfindən təqvim ili ərzində limitsiz olaraq, akkreditə olunmayan investor tərəfindən isə təqvim ili ərzində cəmi məbləği 200000 (iki yüz min) ABŞ dollarından çox olmamaqla aparılır;*

4.3.13.1-2. *Akkreditə olunmuş investor dedikdə aşağıdakı meyarlara cavab verən investisiya fəaliyyətini həyata keçirən yerli və xarici investor nəzərdə tutulur:*

- *son iki il ərzində 300 000 ABŞ dolları (şərtidir) və ya daha çox illik gəlir əldə edən fiziki şəxslər;*

- *müvafiq icra hakimiyyətinin müəyyən etdiyi tələblərə cavab verən (şərtidir) hüquqi şəxslər və s.*

4.3.13.1-3. *Akkreditə olunmayan investor dedikdə 4.3.13.1-2-ci yarımbənddə müəyyən edilmiş meyarlara cavab verməyən investisiya fəaliyyətini həyata keçirən yerli və xarici investor nəzərdə tutulur”.*

Göstərilən redaksiyadakı meyarların müəyyən edilməsi isə ölkənin aidliyyəti orqanları tərəfindən araşdırılaraq həyata keçirilə bilər.

Nəticə etibarilə, ABŞ modeli əsasında formalaşdırılmış çevik və investor yönümlü hüquqi rejim həm investor və dövlətin iqtisadi maraqlarını balanslı şəkildə təmin edəcək, həm də Azərbaycanın beynəlxalq startap investisiya bazarındakı iştirakını gücləndirəcəkdir.

B. Xarici investor-yerli startap məsələləri

İkinci sual isə belədir: Yerli startapların kapital cəlb etməsi hansı normalarla tənzimlənir? Azərbaycan Respublikasından kənar startapların nizamnamə kapitalında pay əldə edilməsinin normativ aktlarla tənzimlənməsi investorların fəaliyyət imkanlarını genişləndirsə də, bu qaydalar ölkə ərazisində fəaliyyət göstərən startapların səhminin alınmasını əhatə etmir. Beləliklə, ölkənin sərhədləri daxilində mövcud olan startapın kapital cəlb etməsi prosesi yenə də tənzimlənməmiş olaraq qalır.

1. Problemlər

Azərbaycan Respublikasının innovativ iqtisadi inkişafı çərçivəsində xarici investisiyaların yerli startap ekosisteminə cəlb olunması mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu əhəmiyyətin nədən ibarət olduğunu bir neçə səbəb göstərməklə izah etmək olar. İlk növbədə, bu cür investisiyalar ölkəyə xarici kapital axını təmin etməklə yanaşı, iqtisadi artım və maliyyə dayanıqlığına da töhfə verir. Xarici investorların iştirakı isə yerli startaplar üçün həm beynəlxalq təcrübənin, həm də innovativ texnologiyaların ötürülməsi baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır.

Bununla belə, mövcud qanunvericilikdə yerli startapların xarici investorlardan kapital cəlb etmələri ilə bağlı spesifik hüquqi mexanizmlərin olmaması bu sahədə müəyyən hüquqi qeyri-müəyyənliklərə səbəb olur. Bu

cür tənzimləmənin olmaması yerli startapların maliyyə resurslarına çıxış imkanlarını məhdudlaşdırır.

Xarici hüquqi və ya fiziki şəxs olan investordan maliyyə cəlbini tənzimləyən hüquqi rejimin olmaması yerli startapların işini dövlət təhlükəsizliyini təmin edən qaydalar tərəfindən də çətinləşdirir. MB-nin müvafiq qaydasına əsasən, rezidentlərin və qeyri-rezidentlərin xarici valyutada olan bank hesablarına nağd və nağdsız qaydada daxil olan xarici valyuta banklar tərəfindən məhdudiyət olmadan onların hesablarına mədaxil edilir.¹⁰⁵ Göründüyü kimi, pulun hesaba mədaxilində məhdudiyət yoxdur. Ancaq AR-in "Cinayət yolu ilə əldə edilmiş əmlakın leqallaşdırılmasına və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə (bundan sonra "ƏL/TMM") haqqında" Qanununun¹⁰⁶ ƏL/TMM sahəsində önləyici tədbirləri ehtiva edən fəslində¹⁰⁷ müəyyən olunmuş tələbə əsasən, maliyyə institutları üç haldan ən az birinin baş verməsi nəticəsində müştəri uyğunluğu tədbirləri tətbiq etməlidirlər. Bu tədbirlər iyirmi min manat məbləğində (bu məbləğ limit hesab edilir) və ya limitdən artıq məbləğdə həyata keçirilməsi gözlənilən hər hansı birdəfəlik əməliyyatdan əvvəl, əmlakın cinayət yolu ilə əldə edilməsinə və ya terrorçuluğun maliyyələşdirilməsində istifadə edilməsinə şübhə yaradan bütün hallarda, habelə əldə edilmiş məlumat və sənədlərin doğruluğuna və ya uyğunluğuna dair şübhələr olduğu halda həyata keçirilir.¹⁰⁸ Risk əsaslı yanaşmanın nəticəsi olaraq pulun hesaba mədaxil edilməsindən sonrakı mərhələdə maliyyə institutları tərəfindən təyinatı bəlli olmayan vəsaitin məqsədi və tərəfləri araşdırılır. Vəsaitin təyinatının hüquqi əsası olmadığından əməliyyat əmlakın cinayət yolu ilə əldə edilməsinə və ya terrorçuluğun maliyyələşdirilməsində istifadə edilməsinə şübhə yaradan hal kimi dəyərləndirilərək müştəri uyğunluğu tədbirləri həyata keçirilir. Bu kimi proseslər uzun çəkir və startaplar üçün ləngiməyə səbəb olur, eləcə də vəsaitin təyinatını müəyyənləşdirmək üçün sənədlərin təqdim edilməsini zəruri edir.¹⁰⁹ Yazılanlardan yerli startapın cəlb etdiyi investisiya məbləğinin (əksər hallarda startapın maliyyələşdirmə raundunun limitdən çox daha yüksək məbləğ tələb edəcəyi praktikadan aydın görünür) haqlı olaraq şübhəli əməliyyat kimi görünəcəyi qənaətinə gəlmək mümkündür. Çünki maliyyə institutlarında əməliyyatın konkret təyinatını müəyyən etməyə imkan verən hər hansı norma və ya işgüzar adət mövcud deyildir. Nəticədə, maliyyə institutları

¹⁰⁵ Yuxarıda istinad 96, 4.1-ci yarımbənd.

¹⁰⁶ "Cinayət yolu ilə əldə edilmiş əmlakın leqallaşdırılmasına və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu.

¹⁰⁷ ƏL/TMM haqqında Qanun, 2-ci fəsil.

¹⁰⁸ AR Maliyyə Monitorinqi Xidmətinin "Müştəri uyğunluğu və yeni texnologiyaların tətbiqi zamanı verifikasiya tədbirlərinə, risk faktorlarının müəyyən edilməsinə və müştəri profilinin risk qruplarına aid edilməsinə dair Qaydalar"ı, 2-ci bənd.

¹⁰⁹ ƏL/TMM haqqında Qanun, 4.2, 4.2.2, 4.2.4, 4.2.5.

üçün hüquqi rejimi olmayan əməliyyatın təyinatını tapmaq çətinləşir, müəyyən olunmuş hallardan ən az birinin mövcudluğu ilə tətbiq olunan prosedur isə innovativ texnologiyanın inkişafında gecikməyə səbəb olur.

2. Həll yolları

Göründüyü kimi, ƏL/TMM Qaydasının yerli startaplar üçün gətirdiyi məhdudliyyətin səbəbi qanunvericiliyimizdə bu prosesin hüquqi rejiminin müəyyən olunmamasıdır. Belə ki, əməliyyatın hüquqi əsasının olmaması onun maliyyə institutları tərəfindən də tanınmamasına gətirib çıxarır. Bu baxımdan "Sahibkarlığın dəstəklənməsi məqsədilə xarici dövlətlərin və beynəlxalq təşkilatların maliyyələşdirdikləri proqramların (layihələrin) əlaqələndirilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı əməliyyatın tanınmasında mühüm rol oynaya bilər. Belə ki, Fərmanda müəyyən olunan qaydaya əsasən, xarici dövlətlərin və beynəlxalq təşkilatların Azərbaycan Respublikasında mikro, kiçik və orta sahibkarlığın dəstəklənməsi məqsədilə kredit, texniki yardım və ya qrant formasında maliyyələşdirdikləri proqramlar (layihələr) Azərbaycan Respublikasının Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyi ilə əlaqəli şəkildə həyata keçirilməlidir.¹¹⁰ Bununla belə, əvvəlki başlıqda qeyd edildiyi kimi mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinin vahid reyestrinin yaradılmasına dair Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin Fərmanı¹¹¹ mövcuddur. Sözügedən reyestrin Əsasnaməsinə¹¹² görə, dəstək göstərmiş və ya dəstək infrastrukturunu təşkil edən qurumun, habelə xarici dövlətin və beynəlxalq təşkilatın adı, o cümlədən göstərilmiş dəstəyin növü, forması, məzmunu, məbləği, müddəti və tarixi reyestrə daxil edilməli olan məlumatlar sırasındadır.¹¹³ Reyestr hökumət informasiya sistemi ilə əlaqəli olmaqla yanaşı, fəaliyyətinin nəticələrinin izlənilməsinə və təhlil edilməsinə də imkan verir.¹¹⁴

Göstərilən bəndlərdən belə nəticəyə gəlmək olar ki, yerli startaplar xarici dövlət orqanı (qurum), xarici dövlət, eləcə də xarici təşkilat vasitəsilə kredit, texniki yardım və ya qrant formasında kapital cəlb edə bilər, o şərtlə ki, Agentliklə əlaqələndirilsin və reyestrə daxil edilsin. Təklif edilən müddəa isə dövlət qurumu, dövlət və beynəlxalq təşkilatdan cəlb edilən kapitalın hüquqi rejimi ilə yanaşı, hüquqi və ya fiziki şəxs olan investorlarla bağlı qeydin də Əsasnamədə əks etdirilməsi ilə əlaqədardır. Belə ki, xarici investisiya statuslu

¹¹⁰ "Sahibkarlığın dəstəklənməsi məqsədilə xarici dövlətlərin və beynəlxalq təşkilatların maliyyələşdirdikləri proqramların (layihələrin) əlaqələndirilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı, 1.

¹¹¹ "Mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinin vahid reyestri haqqında Əsasnamə"nin təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı.

¹¹² Mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinin vahid reyestri haqqında Əsasnamə.

¹¹³ Yenə orada, 5.1.10.

¹¹⁴ Mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinin vahid reyestri haqqında Əsasnamə, 1.4, 1.5, 5.2.

bütün vəsaitlərin vahid reyestrədə qeydə alınması dövlətin təhlükəsizlik tədbirləri baxımından daha güvənli olar. Digər tərəfdən maliyyə institutları bu reyestrə giriş əldə edərək hesaba köçürülmüş vəsaitin təyinatını müəyyən edə bilər. Müvafiq dəyişikliyi bəndə bu formada tətbiq etmək mümkündür:

“KOB subyektinə dəstək göstərmiş dövlət orqanının (qurumunun) və ya mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinə dəstək infrastrukturunu təşkil edən qurumun, habelə xarici dövlətin və beynəlxalq təşkilatın, xarici hüquqi və ya fiziki şəxsin adı, ... müddəti və tarixi;”

Müvafiq dəyişikliyin xarici vəsait hesabına maliyyələşən layihələrin Agentliklə əlaqələndirilməsinə dair müddəaya da tətbiq edilməsi xarici hüquqi və ya fiziki şəxs olan investordan Agentliklə əlaqəli şəkildə kapital qoyuluşunu həyata keçirməsi, eləcə də bu maliyyə axınında dövlət nəzarətinin tətbiq olunmasına imkan verərdi.

Əlavə olaraq, Mərkəzi Bank tərəfindən maliyyə bazarlarında innovativ xidmət və məhsulların təqdim olunması üçün həmin məhsulların test rejimində sınaqdan keçirilməsi və uğurlu nəticə əldə olunduğu təqdirdə davamlı olaraq təqdim olunması üçün normativ hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsi istiqamətində müvafiq tədbirlərin görülməsi məqsədi daşıyan “Xüsusi tənzimləmə rejiminin tətbiqi” Qaydası qəbul edilmişdir.¹¹⁵ Qaydaya əsasən, innovativ məhsulu təhlükəsiz təqdim etmək üçün ərizəçi yetərli maliyyə və insan resurslarına, habelə zəruri infraqurum (texnoloji avadanlıq, informasiya sistemi və s.) malik olmalıdır.¹¹⁶ İlk mərhələdə olan startapın hələ bunlara sahib ola bilməyəcəyindən irəli gələrək demək olar ki, müvafiq qayda ilkin maliyyələşməyə ehtiyacı olan startapları əhatə etmir. Qaydanın 4.3-cü bəndinə əsasən, tələb olunan sənədlər və məlumatların Elektron Hökumət İnformasiya Sistemi vasitəsilə müvafiq dövlət orqanından (qurumundan) əldə edilməsi mümkün olduqda həmin sənədlər və ya məlumatlar ərizəçidən tələb edilmir.¹¹⁷ Yuxarıda qeyd edilən vahid reyestrə dair dəyişikliklərin tətbiq edilməsi və xaricdən investisiya əldə edən startapların məlumatlarının həmin reyestrədə qeydə alınması nəticəsində bu startaplar MB-nin Qaydasının əhatə dairəsinə düşmək şansını da əldə edə bilər. Belə ki, Mərkəzi Bank ilə Agentliyin startapların fəaliyyətinə dair təşəbbüslərdə birgə inteqrasiyası nəticəsində Mərkəzi Bankın vahid reyestrində qeydiyyatdan alınmış startapların 3.1.7-ci bəndin tələblərinə cavab verməsi ilə bağlı hüquqi əsas formalaşa və bu da “pre-seed” və “seed” mərhələsində olan startapların layihədə iştirakını mümkün edə bilər.

Qeyd olunan dəyişikliklər nəticəsində yerli startapların xarici investordan vəsait cəlb etməsi üçün hüquqi rejim müəyyən edilə bilər. Bu isə cinayət yolu ilə əldə edilmiş əmlakın leqallaşdırılması və terrorçuluğun

¹¹⁵ Xüsusi tənzimləmə rejiminin tətbiqi Qaydası, 1.2.

¹¹⁶ Yəne orada, 3.1.7.

¹¹⁷ Yəne orada, 4.3.

maliyyələşdirilməsi kimi görünən şübhəli əməliyyatların, həqiqətən də startaplara kapital qoyuluşu məqsədi daşıyan əməliyyatlardan asanlıqla fərqləndirilməsinə imkan verir.

Nəticə

Müasir iqtisadi dövrdə texnoloji və innovativ inkişaf sürətlə davam etməkdədir. Bu inkişaf startaplara da öz təsirini göstərir. Mütəmadi təkmilləşən və yayılan startap ekosistemi isə dövlətə kapital axınını təmin edir, iqtisadiyyatını gücləndirir və onu innovativ ideyalarla zənginləşdirir. Azərbaycan Respublikasında da bu sahənin təşviqi və həvəsləndirilməsi, o cümlədən mövcud tənzimləmələrə bir sıra dəyişikliklərin edilməsi labüddür. Dünyada startapların sayına görə ən çox olduğu ölkə hesab edilən ABŞ təcrübəsindən nümunə götürülməsi ölkəmizdə müvafiq sahənin daha sürətli və səmərəli inkişafına təkan verəcəkdir. Xüsusilə ABŞ-nin Qiymətli Kağızlar və Birja Komissiyasının (SEC) tətbiq etdiyi texnologiya yönümlü və risk əsaslı tənzimləmə modeli Azərbaycanın hüquq sistemində uyğunlaşdırılaraq tətbiq oluna bilər. Belə ki, qanunvericilikdə xarici startaplara kapital qoyuluşuna tətbiq olunan illik 100 000 ABŞ dolları həcmində investisiya limitində ABŞ yanaşmasını mənimsəyərək akkreditə olunmuş investörlər üçün müəyyən meyarlar əsasında limitlərin ləğvi və ya artırılması ilə dəyişikliyin edilməsi sayəsində tənzimləmə daha effektiv olacaqdır.

ABŞ-in startaplara dair güzəştləri tətbiq edən orqanı SEC-in fəaliyyətini Azərbaycan Respublikasında startaplara dair layihə və proqramların həyata keçirilməsi, eləcə də maliyyələşməsinə təşkil etməyə yönəlmiş KOBİA ilə eyniləşdirmək mümkündür. SEC-in yanaşmasının KOBİA-ya inteqrasiyası yerli qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsinə töhfə verə bilər. Nəticə etibarilə, startap-investör münasibətlərində hüquqi çərçivənin ABŞ yurisdiksiyasına uyğun dəyişdirilməsi Azərbaycanın startap mühitinin təkmilləşməsinə və yerli startapların beynəlxalq bazara çıxışına şərait yaradacaqdır.

Əlavə olaraq, yerli startapların xarici maddi resurslara çıxışının təmin edilməsi baxımından da KOBİA-nın müvafiq hüquqi aktlarında təklif edilən dəyişikliyin edilməsi Azərbaycan Respublikasının məhsulu olan innovativ texnologiyaların xaricə çıxışını təmin edəcək, ölkəyə kapital axınını dəstəkləyəcəkdir.

Ümumilikdə, istər yerli investör-xarici startap, istərsə də yerli startap-xarici investör münasibətlərinin hüquqi əsaslarının təkmilləşdirilməsi üçün mövcud qanunvericiliyə dəyişikliklərin edilməsi, bu zaman isə beynəlxalq təcrübə və tənzimləmələrin nəzərə alınması mühüm əhəmiyyət kəsb edir.